

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Thunberg

Polisens utredningar
av brott med
Heder
som motiv

JUR091 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Ämnesområde: straffrätt
Handledare: Per-Ole Träskman

Termin för examen: Vårterminen 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion	7
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsning	9
1.4 Metod, material och disposition	10
2 HEDER	12
2.1 Begreppet heder	12
2.2 Heder i historiskt perspektiv	13
2.3 Heder idag	13
3 HEDERSRELATERAT VÅLD	16
3.1 Förekomst av hedersrelaterat våld	18
3.2 Förtrycket	19
3.3 Målsägande, gärningsperson och brott	20
4 POLISENS FÖRMÅGA ATT UTREDA HEDERSRELATERAD BROTTSLIGHET	23
4.1 Polisens uppdrag	23
4.2 Polisens åtgärder utifrån uppdraget	24
4.3 Polismyndighetens organisering av utredningsverksamheten	26
4.4 Beskrivning av förundersökningen	28
4.4.1 Polisens förstahandsåtgärder vid hedersrelaterad brottslighet	28
4.4.2 Samverkan med åklagarmyndigheten	29
4.4.3 Den fortsatta utredningen	29

4.5	Kunskapsmässiga förutsättningar för utredningen- utbildning och metodstöd	32
4.6	Nulägesbeskrivning polisens arbete i Malmö	33
4.6.1	Enkät till utredande personal på familjevårdsenheten Malmö	36
4.6.2	Slutsatser av enkäten	37
5	RÄTTSLIG REGLERING	39
5.1	Aktuella brottsrubriceringar vid hedersrelaterat våld	39
5.1.1	Olaga frihetsberövande	39
5.1.2	Olaga tvång	40
5.1.3	Olaga hot	41
5.1.4	Ofredande	42
5.1.5	Brytande av telehemlighet	43
5.1.6	Intrång i förvar	43
5.1.7	Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning	44
5.2	Medverkan och medgärningsmannaskap	46
5.3	Straffmätning	47
5.4	Beviskrav	50
5.5	Lagföring	51
6	ANALYS	52
6.1	Bristande statistik	52
6.2	Utbildning och utredningsmetodik	53
6.3	Samverkan med åklagare	56
6.4	Organisation	57
6.5	Polisens arbete, metoder och utbildning	58
6.6	Rättslig reglering	60
6.7	Avslutande kommentarer	62
BILAGA A		63
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		65
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		67

Summary

This thesis investigates the connection between police investigative measures, solved crimes and prosecution concerning honour related crime. The overall aim is to account for what significance correct knowledge, first measures taken and methods used during the investigation have for the following prosecution. I also wish to investigate whether the augmentation of knowledge initiated by the government and the national police has led to police today working knowledge-based with honour related crime. In addition to this I wish to find out if changes in police work can increase solved crimes and prosecution concerning honour related crime.

The first part of the thesis accounts for the concept of honour historically and in present time. Honour related violence is depicted through a description of the victims, the offenders and how the honour related oppression might look together with a lucid statement upon the character of honour related crime.

In the following part the thesis focuses on the police's ability to investigate honour related crime. The police's assignment and the police Authority's terms of reference concerning honour related crime are accounted for. The thesis also explores the measures taken to fulfil these terms of reference.

Police methods are accounted for by explaining first measures taken and the continuing investigation in cooperation with prosecutor. Then police knowledge regarding honour related crime is stated for through a report on education, manuals and method support available. An empirical study has also been performed amongst investigating policemen in the police district of Malmö. The policemen were interviewed concerning their knowledge about honour related crime.

In the last part of the thesis legal regulation is reviewed. The crimes most common regarding honour related crime are presented as well as the particular difficulties that can occur in the investigation process. When it comes to honour related crime it is not unusual with several perpetrators and the thesis explains the legal regulation on this. Crimes committed with honour related motives can result in harsher punishments. This thesis accounts for the legal regulation of this as well as the demands put on evidence. The section on legal regulation closes with a statement of available numbers on prosecution.

The final analysis shows the lack of statistics which makes it difficult to find reliable facts about honour related crime and this affects the investigations. The analysis also shows that policemen today do not work knowledge-based with honour related crime to the extent possible and that the model chosen by the police Authority for improving skills and working methods is not the most optimal way to implement correct first measures.

Furthermore the analysis suggests that the police by placing the qualifications on the investigators very likely can improve the possibilities to solve crimes and prosecute.

Sammanfattning

Denna uppsats undersöker sambandet mellan polisens utredningsåtgärder och personupplärning och lagföring vid hedersrelaterad brottslighet. Det övergripande syftet är att redogöra för vilken betydelse rätt kunskap, förstahandsåtgärder och utredningsmetodik spelar för den fortsatta lagföringen. Jag vill också undersöka om den kunskapssatsning som gjorts av regeringen och rikspolisstyrelsen har lett till att polisen idag jobbar kunskapsbaserat med hedersrelaterade brott. Jag vill också ta reda på huruvida en förändring i polisens arbetssätt har möjlighet att öka lagföringen eller personupplärningen för de hedersrelaterade brotten.

I uppsatsens första del redogörs för hedersbegreppet, både historiskt och hur situationen ser ut idag. Det hedersrelaterade våldet behandlas särskilt och uppsatsen ger en redogörelse för hur förtrycket kan se ut och en bild av vilka som är målsägande, gärningsperson samt en överskådlig redogörelse för hur brottsligheten ser ut.

I nästkommande del går uppsatsen in på att redogöra för polisens förmåga att utreda hedersrelaterade brott. Den inleds med att redovisa vilket eller vilka uppdrag polisen har fått vad gäller hedersrelaterad brottslighet och vilka direktiv polismyndigheten har gett utifrån detta. Uppsatsen har sedan undersökt vilka åtgärder som vidtagits för att uppfylla dessa direktiv.

Polisens arbetssätt redovisas genom att först redogöra för polisens förstahandsåtgärder och sedan för den fortsatta förundersökningen i samverkan med åklagare. I nästa avsnitt redovisas polisens kunskap kring hedersrelaterad brottslighet genom att redogöra för vilka utbildningar som finns i ämnet för polisen samt vilka handböcker och metodstöd som finns tillgängligt. En empirisk studie av kunskapen om hedersrelaterad brottslighet hos poliserna har också gjorts i polisområde Malmö genom intervjuer med utredande poliser.

I uppsatsens sista del redogörs för den rättsliga regleringen av området. De brott som är vanligast vid hedersrelaterad brottslighet går igenom och även de speciella svårigheter som utredningsmässigt kan uppstå vid de olika brotten tas upp. Vid hedersrelaterad brottslighet är det inte ovanligt att det är flera gärningsmän och uppsatsen redogör för den rättsliga regleringen av detta. Att ett brott begås med ett hedersrelaterat motiv kan verka i straffskärpande riktning och uppsatsen redogör även för den rättsliga regleringen av detta samt går igenom vilka krav som ställs på bevisningen. Avsnittet om rättslig reglering avslutas med att redogöra för de tillgängliga siffror som finns för lagföring.

Den avslutande analysen visar på att bristen på statistik gör att det är svårt att få fram tillförlitligt underlag kring de hedersrelaterade brotten och att detta även ger en inverkan på den utredande verksamheten. Analysen visar

också att polisen idag inte jobbar kunskapsbaserat med hedersrelaterat våld i den utsträckning som skulle kunna vara möjlig och att den modell som polismyndigheten hittills valt för kompetenshöjning och arbetssätt inte är det mest optimala för att korrekta förstahandsåtgärder skall kunna vidtas.

Analysen ger vidare förslag till att polisen kan jobba annorlunda genom att förlägga kompetensen hos utredarna och på så vis sannolikt förbättra möjligheterna till lagföring och personupplärning.

Förord

Den här uppsatsen har tagit oerhört lång tid att färdigställa. Man brukar säga att "livet kommer emellan" och det har det sannerligen gjort. Jag har hunnit med utbildning till polis, jobba som polis och starta en familj med två underbara barn innan jag kunde få möjlighet att göra färdigt mina juridikstudier. Det som har varit positivt med att inte skriva uppsatsen i direkt anslutning till studierna är att jag idag har en annan syn på juridiken som är mer praktisk. Jag har med mig en stor erfarenhet och en kunskap som inte står att finna i böckerna. Jag har jobbat som polis i yttre tjänst och mött människor som förlorat nära anhöriga, jag utrett mord och sett brutaliteten och upplevt det absurda i att höra en misstänkt vars maka man precis har sett obduceras och jag har tack vare min tid på familjevårdsenheten i Malmö mött otaliga kvinnor som lever i hedersrelaterad kontext. Jag har fått en ovärderlig insikt i hur stort gapet kan vara mellan ambition och föresatser och praktisk verklighet. I mitt jobb som polis anser jag det vara en ynnest att få höra människors livsberättelser. Det gör jobbet unikt. Att jag valde att skriva om just hedersrelaterat våld var tack vare dessa livsberättelser och en tanke om att arbetet inom polisen kan förbättras på detta område.

Jag är oerhört tacksam för möjligheten att slutföra mina studier och vill rikta ett varmt tack till de som har stöttat mig och gjort detta möjligt, Patric H och Marie J i synnerhet.

Ett stort tack även till min handledare Per-Ole Träskman som haft ett stort tålamod.

Med stor glädje i hjärtat avslutar jag härmed min 17 år långa tid som student vid juridiska fakulteten i Lund.

Malmö, juni 2015

Sara Thunberg

Förkortningar

Bosam	Brottsoffersamordningen inom polisen
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
FN	Förenta Nationerna
FU	Förundersökning
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
NCK	Nationellt Centrum för Kvinnofrid
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NTU	Nationella trygghetsundersökningen
PNU	Polisens nationella utredningsdirektiv
Prop.	Proposition
RAR	”rationell anmälningsrutin”, polisens anmälningsystem
RPS	Rikspolisstyrelsen
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätt

1 Inledning

1.1 Introduktion

”Alla beskyddar varandra. Det är ett problem. Våld och förtryck mot en person involverar ofta en hel grupp med människor. Det är som ett slutet system där det gäller att upprätthålla familjens heder. Planeringen av brottet sker gemensamt. Sedan är det kanske någon som lurar offret till en speciell plats och en annan som utför handlingen. De allra flesta ärenden måste vi lägga ned på grund av bristande bevisning.”¹

Anders Ellström, inspektör Polisen i Värmland

Det hedersrelaterade våldet uppmärksammades i Sverige i samband med mordet på Pela² och Fadime³ i slutet av 90-talet och början på 2000-talet. Trots att det är relativt långesedan våldet uppmärksammades och att många initiativ tagits till utbildning och forskning inom området hedersrelaterat våld vill jag påstå att metoderna inom polisen för att utreda dessa brott inte är tillräckliga.

Det finns många skäl till att det finns svårigheter att utreda brott med hedersrelaterad kontext. Anmälningens benägenheten är redan från början låg och brottsoffret skall kunna erbjudas skydd och stöd i rättsprocessen för att orka fullfölja sin anmälan. Det är brott som ofta pågår under en lång tid och precis som i de grova kvinnofridskränkningarna finns det svårigheter med att säkra bevis eftersom anmälan oftast görs långt efter brottstillfället. Det finns dessutom sällan vittnen utanför familjen och dokumenterbara bevis är få.

Antalet brott som leder till åtal är ett fåtal och den straffskärpande regeln som finns vid brott då motivet har betydelse används sällan då motivet är svårt att bevisa. Huruvida åklagaren skall kunna bevisa ett hedersrelaterat motiv hänger helt och hållet på hur gott förundersökningsmaterialet är. Detta i sin tur är naturligtvis avhängigt de resurser och den kompetens polisen har inom området. Resursfördelning och kompetensutveckling inom polisen är starkt förbundet med kvantitativa mätningar av hur vanligt förekommande brottet är. För hedersrelaterad brottslighet finns idag ingen mätbarhet vilket innebär att det inte finns något underlag för beslut i resurs och utbildningsfrågor.

---

¹ ”Rätten att välja sitt liv. Stöd när heder leder till förtryck och våld.” Länsstyrelsen i Värmlands län

² Pela blev mördad 1999 av två av sina farbröder i Kurdistan. Då mordet planerades i Sverige dömdes farbröderna till livstids fängelse i Sverige.

³ Fadime blev mördad av sin far 2000 med motivbilden att hon haft en relation med en svensk man vilket hennes far inte godkände.

Sett i relation till det mediala intresset och den vikt frågan om hedersrelaterat våld har fått i politiska sammanhang är utbildning i ämnet hedersrelaterat våld inom polisen förhållandevis låg. Kunskapen om begreppet heder samt hedersrelaterat våld är begränsad hos de poliser som skall utföra de viktiga första åtgärderna och säkra bevis.

År 2007 besökte FN:s dåvarande rapportör om våld mot kvinnor Sverige och hon underströk redan då vikten av att se hur hedersrelaterat våld tar sig uttryck då det kräver speciella insatser av rättsväsendet. Från forskare, FN, Riksdag och Regering kommer således tydliga signaler om att denna typ av brott kräver speciella kunskaper och en speciell metodik.

Regeringen har därefter under 2007-2010 tagit initiativ till utredning och forskning inom området hedersrelaterat våld. I november 2007 kom det en treårig handlingsplan om mäns våld mot kvinnor från regeringen. I denna ingick det hedersrelaterade våldet som en egen kategori.⁴ Regeringen har även tagit initiativ till kartläggning av äktenskap mot en persons vilja.

Vidare åtgärder har bland annat varit att Länsstyrelserna har genomfört nationella och lokala utbildningar för olika yrkesgrupper och man har arbetat med att stärka samarbetet mellan socialtjänst, skola, polis och kommuner.

Rikspolisstyrelsen har också redovisat att man genomfört omfattande utbildningsinsatser för att stärka polisens kompetens och kapacitet för brott som rör mäns våld mot kvinnor och även om hedersrelaterat våld och förtryck. En resursgrupp på hedersrelaterat våld tillsattes också 2013 i Stockholm. Tanken var att utredare runtom i landet skulle kontakta denna grupp vid behov då man fick ett ärende som hade hedersmotiv.

Polisen fick 2012 i uppdrag av regeringen att genomföra en informationskampanj om brott i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. I uppdraget ingår också att Polisen ska fortsätta att utveckla arbetet med att hantera och utreda brott i nära relationer. Omfattande resurser har således lagts på forskning och utbildning. Enligt RPS är svensk polis relativt bra på att utreda brott av typen våld i nära relation. Man menar att mycket har utvecklats i fråga om kunskap, prioriteringar och utredningsarbete. Till exempel så pekar man på att förstahandsåtgärderna inom polisen har förbättrats.

Mot bakgrund av detta kan konstateras att det finns gedigen forskning inom området och att goda ansatser finns från riksdag, regering och rikspolisstyrelse. Frågan är om dessa har nått fram till mål. Har de lett till önskvärda resultat, det vill säga att brotten utreds med rätt metodik för att få till stånd fällande domar där detta är möjligt? Denna uppsats gör en ansats att besvara den frågan.

---

⁴ Skr 2007/08:39

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med uppsatsen är att redogöra för vilken betydelse rätt kunskap, förstahandsåtgärder och utredningsmetodik spelar för den fortsatta lagföringen. Jag vill också undersöka om den kunskapssatsning som gjorts av regeringen och rikspolisstyrelsen har lett till att polisen idag jobbar kunskapsbaserat med hedersrelaterade brott.

För att svara på den frågan vill jag först redogöra för begreppet heder och varför det är viktigt för utredningen/lagföringen att rättsväsendets utredande del har kunskap om begreppet. Jag vill i uppsatsen tydliggöra kopplingen mellan utredningsåtgärder och domslut/domskäl.

Uppsatsen avser också att besvara frågan huruvida en förändring i polisens arbetssätt har möjlighet att öka lagföringen för de hedersrelaterade brotten.

Detta skall ske genom att besvara följande frågeställningar:

- Vilka specifika problem finns det när man skall utreda hedersrelaterad brottslighet?
- Vilka typer av brott är aktuella?
- Vilken lagstiftning påverkar domslutet och påföljden vid hedersrelaterat våld?
- På vilket sätt tar domstolen hänsyn till eventuella hedersmotiv?
- Hur ser handlägningsrutiner och utredningsmetodik ut inom polismyndigheten för ärenden med misstänkt hedersrelaterat våld?
- Går rutiner och metodik inom polisen att förbättra

1.3 Avgränsning

Polisen genomgår just nu en historiskt sett stor omorganisation då landets 21 polismyndigheter skall bli en myndighet under 2015.⁵ Hedersrelaterat våld förekommer självfallet överallt i landet, men hur polisen har arbetat med dessa brott har skilt sig åt mellan de olika myndigheterna.

I den nya organisationen delas landet upp i 7 regioner och 27 polisområden. Polisregion Syd bestående av Kronoberg, Kalmar, Blekinge och Skåne län har delats in i polisområde Malmö, Sydöstra Götaland, Sydvästra Götaland, Nordvästra Skåne och Södra Skåne. För att kunna göra en kvalitativ studie

---

⁵ *En sammanhållen svensk polis* SOU 2012:13

väljer jag att rikta in mig på region Syd och då endast polisområde Malmös hantering av hedersrelaterade brott.

Eftersom uppsatsen i huvudsak syftar till att se hur förstahandsåtgärder och polisens utredningsåtgärder påverkar domslut och påföljd, kommer uppsatsen inte närmare behandla hur Åklagarmyndighetens arbete bedrivs utan endast beskriva detta summariskt och i egenskap av förundersökningsledande funktion

Enligt den statistik som finns tillgänglig idag är det betydligt vanligare att män är våldsamma än att kvinnor är det, oavsett vilken sorts våld det rör sig om och jag har därför valt att fokusera på de ärenden där det är en manlig gärningsperson, även om det omvända förhållandet också självfallet existerar. Vid hedersrelaterad brottslighet är förhållandet än mer så även om söner i en familj visserligen drabbas av hedersrelaterat förtryck om de valt fel flickvän eller om de blir tvingade att kontrollera en syster. Denna uppsats tar inte upp pojknarnas/de unga männens problematik utan inriktar sig endast på kvinnor och flickor som offer och målsägande. Hedersrelaterade brott har en stark koppling till tvångsäktenskap. Tvångsäktenskap innebär ofta att flickorna förs utomlands vilket innebär att det finns ett transnationellt problem som innebär särskilda svårigheter. Skall polisens förmåga att utreda hedersrelaterade brott vara fullgod bör även denna aspekt innefattas i utbildning och metodik hos polisen. Då området är för stort för att behandlas inom ramen för denna uppsats måste dock tvångsäktenskap och den transnationella problematiken lämnas utanför studien.

I regerings uppdrag till polisen ingår att man skall öka kunskapen genom informationskampanjer samt arbeta med skyddet för målsäganden. Det har genom forskning och intervjuer framkommit att i de här ärendena kommer ofta kvinnans skyddsbehov före de själva brottsutredande åtgärderna och så måste det sannolikt vara. Brå har kritiserat polisens metodstöd för att i för stor utsträckning fokusera på utredande åtgärder. Skyddsåtgärderna som måste finnas är en nödvändig men inte tillräcklig åtgärd. Jag vill mena att utan korrekta utredande åtgärder kommer ingen eller otillräcklig lagföring av brotten ske. Av det skälet tar uppsatsen sikte på att titta *endast* på de brottsutredande åtgärderna och inte gå in närmare på hur skyddet av kvinnan bedrivs eller borde bedrivs. Det är dock viktigt att komma ihåg hur tätt sammanlänkade dessa två aspekter är och att det sannolikt inte kan utföras brottsutredande åtgärder om inte skyddet av kvinnan fungerar.

1.4 Metod, material och disposition

Inledningsvis kommer uppsatsen att redogöra för vad begreppet heder och hedersvåld innebär. Tanken är att ge en bild av vilken kunskap som behövs om hedersbegreppet för att man skall förstå den kontext en brottsutsatt målsägande befinner sig i och vilka utredningsmässiga svårigheter som kan bli aktuella vid denna typ av brott. Redogörelsen för begreppet heder tar sin

utgångspunkt i rapporten ”*Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*” från NCK, Nationellt Centrum För Kvinnofrid och litteratur inom området.

Nästa avsnitt redogör för polisens förmåga att utreda brott. Jag har då använt mig av Brå:s rapporter om polisens utredningar av våld i nära relation samt hedersrelaterad brottslighet. Jag har också genomfört intervjuer samt en empirisk studie genom enkäter till utredare på familjevåldsenheten i Malmö. Jag har också använt mig av skrivelser från regeringen och rikspolisstyrelsen samt gått igenom vilka beslut om utredningsverksamhet som finns från genomförandekommittén för nya polismyndigheten. Även åklagarmyndighetens handböcker har studerats.

Efter detta redogörs för den rättsliga regleringen av hedersrelaterade brott och vilken lagstiftning som är aktuell. Jag har använt mig av rättsdogmatisk metod genom att studera befintlig lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin inom området. Fokus har lagts på lagtext, lagkommentarer och förarbeten.

Då arbetet med olika brottstyper inom polisen och rättsväsendet i övrigt påverkas mycket av mätbarheten av brottet har jag också försökt att redogöra för både mätbarhet och kategorisering av olika brott så långt detta är möjligt.

Uppsatsen avslutas med ett avsnitt för egen analys av hur och på vilket sätt polisens utredningar påverkar personupplärning och lagföring. Analysen utförs genom att den delas upp i olika avsnitt. Fokus i analysen läggs på att finna de svagheter som finns utredningsmässigt idag och vad av det som skulle kunna förbättras för att öka personupplärningen.

2 Heder

2.1 Begreppet heder

Det saknas en enhetlig definition av begreppet hedersrelaterat våld. Därför har olika samhälleliga aktörer skapat egna definitioner utifrån behovet verksamheten har. Det är viktigt att påminna sig om att företeelsen ”heder” belyses utifrån vad som är avsett att undersöka. Att definiera och beskriva ”heder” och ”hedersrelaterat våld” handlar om att, utifrån ett pragmatiskt synsätt, ge ett arbetsredskap.

Rättsväsendet har utifrån sitt perspektiv formulerat definitionen såsom att:

”Hedersrelaterat våld är brott riktade mot någon – ofta en släkting- som, enligt gärningsmannens och övriga släktens eller gruppens uppfattning, riskerar att vanära eller har vanärat gärningsmannens, släktens eller gruppens heder, i syfte att förhindra att hedern skadas eller förloras alternativt för att reparera eller återställa den skadade eller förlorade hedern ”⁶

För att kunna jobba med denna definition krävs att man förstår vad heder är.

Om en flicka kommer till polisstationen för att berätta att hon känner sig rädd för sin äldre bror krävs att den anmälningsupptagande och därefter även den utredande polisen kan ställa rätt frågor. Det krävs dels för att kunna utreda brottet, men också för att kunna göra en adekvat hot- och riskbedömning.

Det många av dessa flickor och kvinnor enligt statistiken initialt berättar om är brott med låga straffvärden. Det handlar om hot, ringa misshandel, förolämpning mm. Det är samma brott som man regelmässigt ser i grova kvinnofridskränkningssärenden, där man sedan använder sig av just begreppet ”grov (kvinno)fridskränkning” för att samla ihop brotten och ge dem ett högre straffvärde då ”*var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla*”.

Flickorna och kvinnorna ger ofta inledningsvis fakta av bevisvärde och signaler om riskfaktorer för kvinnan. Utan kunskap om heder och vad som kan skada en familjens heder riskerar man att missa denna information.

---

⁶ Handbok från Åklagarmyndigheten, ”Hedersrelaterat våld”, s. 6

2.2 Heder i historiskt perspektiv

Hederstänkande förekommer på många platser i världen, men är utbrett främst bland människor med ursprung i länderna som ligger i ett bälte från Nordafrika, genom Mellanöstern till Centralasien och Indiska subkontinenten.⁷ Hederstänkandet är inte i sig kopplat till någon religion.

Genom migration praktiseras hedersrelaterade traditioner även i Sverige idag. Det är traditioner som förespråkar en stark kontroll av kvinnans sexualitet och som kommer till uttryck genom arrangerade äktenskap och förväntningar om att kvinnan skall vara oskuld vid äktenskapets ingående. Dessa traditioner har ibland en tendens att konserveras när de flyttas ifrån sin ursprungliga plats till ett nytt land med annorlunda kultur. Av rädsla och otrygghet bevarar föräldrarna normerna från hemlandet mer än vad de hade gjort om de hade bott kvar.⁸ Hederstänkandet i det ursprungliga hemlandet förändras också i takt med att landet förändras, men det gör inte de normer som konserverats i det nya hemlandet. En risk är därför att hederstänkandet och kontrollen av barnen blir starkare i Sverige än vad det hade blivit i ursprungslandet.⁹

Historiskt kan man se att alla kulturer vilar på ett hederstänkande på ett eller annat sätt, men de kulturer där just hedersnormer sätter stark prägel på samhället finns en tendens att rangordna saker i enlighet med öga för öga-principen. Då det inte fanns lagligt reglerade, offentliga juridiska och ekonomiska system i samhället så växte egna system fram. I ett sådant system är kroppen ett ”betalningsmedel” vilket innebär att kött och blod ”renar” hedern. Man utmäter hämnd som står i proportion till skadan. Hämnaden säkrar den egna hedern och garanterar att balansen i samhället upprätthålls efter att ett brott/kränkning har begåtts. I denna typ av samhälle uppstod ett hedersbegrepp som finns kvar på olika ställen i världen och som i korthet går ut på att mannens heder är beroende av kvinnans sexuella oskuld. Institutionen äktenskap utvecklades som en ekonomisk angelägenhet i jordbrukarsamhället eftersom det var viktigt att se till att egendomen och marken hölls kvar inom släkten eftersom ägandet var en maktfaktor. Kvinnan betraktades som en ägodel som mannen hade kontroll över och det var normer och traditioner som kontrollerade kvinnan och hennes sexualitet.

2.3 Heder idag

Den moderna, västerländska kulturen bygger på ett individbaserat samhälle där varje människas identitet är unik. *Jaget* bygger inte på vad man ärvt från sina förfäder utan på vad *jag* gör den till. Denna uppfattning har vuxit fram från 1700 talet och framåt. I ett gruppbaserat, kollektivistiskt samhälle

---

⁷ Handbok från Åklagarmyndigheten, ”Hedersrelaterat våld”, s.11

⁸ Kvinnoforum: *Manual Honour related violence*, 2005, s 46

⁹ Rikspolisstyrelsen, ”Hedersnormer och hedersrelaterat våld 2009”, s.17

däremot skapas individens identitet istället i förhållande till släkten där individen dessutom är underordnad gruppen. Hederskultur har sin utgångspunkt i kontroll av kvinnor och deras sexualitet och kön, makt och sexualitet är centrala begrepp. Familjen, klanen eller kollektivet är helt överordnad individen i ett samhälle med en hederskultur.

I de familjer där hedersnormer skapar ett förtryck av flickor är familjetypen av typiskt patriarkal struktur. Familjen kan liknas vid en pyramid, där pappan är i toppen. Det är en patriarkal familjestruktur där pappan eller andra äldre män (t ex morfar, farbror eller äldste son) har den avgörande makten och är familjens företrädare utåt. Flickorna befinner sig längst ner i pyramiden och är starkt underordnade.¹⁰ Kvinnor ses inte som självständiga individer utan är familjens och mannens egendom. Den äldre generationen har mer att säga till om än den yngre generationen. I pyramiden innefattas hela släkten och männen har generellt en mycket mer framträdande roll än kvinnorna. Inom en familj har man en gemensam heder där föräldrarna ansvarar för barnen och om de brister i sitt beteende förlorar familjen sin heder. Det är framförallt fadern som förlorar heder, men också modern till viss del. Modern har ett stort ansvar för barnuppfostran och kan få stå till svars för dåligt beteende hos sina barn. Det är kvinnorna som i vardagen ansvarar för att hedersnormerna upprätthålls, men det är oftast sönerna som vaktar och kontrollerar sina systrar.¹¹

Hur man går tillväga för att vinna heder varierar och styrs av historien och kulturen i det samhälle man kommer ifrån. Att ha heder handlar om värdet man har i andras ögon, ens sociala kapital. Hedern vilar på värdeföreställningar, en *hederskodex*, och det är detta som är karakteristiskt för ett samhälle styrt av heder och skam.

En hederskodex innebär att det förekommer regler som definierar vad som tillför och inte tillför heder. De här reglerna ses som grundvärderingar i samhället. Inom hederskulturen är männens heder inte bara knutet till sitt eget beteende utan vilar på kvinnornas beteende och uppförande. Om kvinnan bryter mot gällande normer förlorar mannen och släkten sin heder. Att ständigt vaka över och kontrollera kvinnornas beteende är ett sätt skydda sin heder, sitt sociala kapital. I många samhällen anses att *"männen har heder, men kvinnan har skam"*, det vill säga att kvinnan har förmågan att förstöra mannens heder genom sitt beteende. Det kan handla om att prata med män, gå på fest, ha en pojkvän eller umgås med andra kvinnor som anses dåliga. Om kvinnan dragit skam över familjen kan hedern återupprättas genom att hon straffas.

Det är familjen och släkten som ansvarar för ekonomin och den sociala tryggheten. De frågor som rör de enskilda individerna inom familjen anses vara familjeangelägenheter där fadern har sista ordet. Till exempel kan äktenskap vara mer eller mindre arrangerade och med varierande grad av

---

¹⁰ Handbok från Åklagarmyndigheten, *"Hedersrelaterat våld"*, s. 14 f.

¹¹ Handbok från Länsstyrelsen i Västmanlands län, *"Förtryck och våld i hederns namn"*, s 8ff.

tvång. Efter ett äktenskap flyttas ansvaret för kontrollen av kvinnans sexuella dygd över på maken och hans familj.

Det finns en stark fokusering på flickors oskuld i familjer med strikta hedersnormer. Flickans oskuld är ett bevis på att fadern och familjen har kontroll. Eftersom familjen då har sin heder och möjlighet att gifta bort henne blir flickans kyskheter en del av ett socioekonomiskt system. Det finns en stark koppling mellan tidiga äktenskap och tvångsäktenskap och hedersnormer.

Heder handlar om värde, dels i individens egna ögon, men främst vilken heder man har i andras ögon. Det vill säga, hur kollektivet ser på individen och vad individen har för rykte blir det avgörande. Kollektivet/gruppens *bild* av vad individen har gjort är viktigare än vad som faktiskt har hänt. Detta gör att en stor del av hedersförtrycket handlar om ryktesspridning. En flicka kan få dåligt rykte genom att klä sig fel, om hon ses tillsammans med pojkar eller varit ute sent. Hon behöver dock inte ha gjort något av detta, utan det räcker med ett rykte för att familjens heder ska anses vara skadat. Omvänt kan man blunda för en handling, om den inte kommer till andras kännedom. Det är kollektivets kännedom om en händelse eller påstådd händelse som drar skam över familjen och gör att en bestraffning av flickan är nödvändig för att återupprätta hedern.¹²

---

¹² Wikan, Unni (2009) *Om heder*, s.9 f.

3 Hedersrelaterat våld

Varje år mördas upp emot 5000 kvinnor av sina manliga närstående för att återupprätta familjens heder¹³. Hedersmord förekommer i många olika länder. FN rapporterar att det under perioden 1998-1999 förekom hedersmord i Bangladesh, Brasilien, Ecuador, Egypten, Indien, Israel, Italien, Jordanien, Kina, Pakistan, Marocko, Storbritannien, Sverige, Turkiet och Uganda.

Frågan om hedersrelaterat våld sattes på agendan ungefär samtidigt runt om i västvärlden. Genom FN:s arbete uppmärksammades det både nationellt och globalt i slutet av 1990-talet. År 1999 förde FN:s speciella rapportör om våld mot kvinnor för första gången fram hedersbrott i sin årliga rapport.¹⁴ I Sverige uppmärksammades också problemet medialt genom två mord i slutet på 1990-talet som kom att benämnas ”hedersmord”. Det var mordet på Sara 1996 och mordet på Pela 1999. Den offentliga debatt intensifierades ytterligare när Fadime mördades 2002.

FN:s dåvarande speciella rapportör om våld mot kvinnor jobbade i slutet av 1990-talet med att introducera frågor om hedersmord och andra handlingar som hon benämnde som ”cultural practices in the family”, som delfrågor inom ramen för mäns våld mot kvinnor. Innan dess hade dessa frågor varit något som ansetts vara kulturella sedvänjor som det internationella samfundet varit tvungna att visa tolerans och respekt för. I den debatt som fördes i Sverige i slutet av 1990-talet kom det också att handla om mångkulturalism och minoriteters grupprättigheter kontra kvinnors fundamentala rättigheter.¹⁵

FN:s generalförsamling antog 2001 en resolution om *avskaffandet av brott mot kvinnor i hederns namn*. När FN:s dåvarande rapportör om våld mot kvinnor besökte Sverige 2007 kommenterade hon den svenska debatten om orsakerna till hedersrelaterat våld och hon underströk då vikten av att se hur hedersrelaterat våld tar sig uttryck istället för att fastna i frågan om varför. Hon menade att detta var viktigt eftersom sättet som hedersrelaterat våld utförs på kräver speciella insatser av rättsväsendet. Hon underströk att ett särdrag för detta våld är dess kollektiva karaktär och att detta kan vara svårt att hantera för ett rättsväsende som utgår från individuella handlingar.¹⁶

Inom forskningen finns argument både för och emot att använda ”hedersrelaterat våld” som ett begrepp. Man ifrågasätter bland annat varför just det här våldet mot kvinnor skall definieras utifrån motivet till gärningen

---

¹³ Amnesty.se

¹⁴ FN, Ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/1999/68, 10 Mars 1999, ”Violence against women in the family”

¹⁵ NCK Rapport - ”Kunskaps- och forskningsöversikt om hedersrelaterat våld och förtryck”, s. 14

¹⁶ A.a. s.15

och man menar också att ett hedersbegrepp skulle kunna dölja andra motiv såsom t ex ekonomiska. Heder som begrepp har ingen vetenskaplig definition vare sig nationellt eller internationellt och många forskare har arbetat med att ge begreppet ett mer precist innehåll för att på så vis kunna analysera problematiken.¹⁷

Forskningen har kommit att delas in i tre olika perspektiv på hur man tittar på begreppet: det första är *kulturellt*, det andra är ur ett *könsperspektiv* och det tredje är ett *intersektionellt perspektiv*. Det kulturella perspektivet studerar hederskulturer utan att specifikt analysera våld och dessa forskare anser att utsatta ungdomar inte kan få rätt hjälp och stöd om inte normer om heder uppmärksammas. Könsperspektivet utgår från mäns våld mot kvinnor generellt och forskarna utgår från en könsmaktsanalys. Dessa menar att invandrarkvinnors utsatta situation är densamma som andra kvinnors som lever i ett patriarkalt våld och det poängteras också att hedersrelaterat våld handlar just om våld. Det intersektionella perspektivet växte fram efter den debatt som uppstod kring hedersmorden och handlar om att studera heder bortom kultur och att kön, klass och ras/etnicitet ses som samverkande.

Gemensamt för olika forskningsperspektiv på hedersrelaterat våld är synsättet att mäns våld mot kvinnor har sin grund i patriarkal makt. Ifrån RPS har konstaterats att för kunna förstå mekanismerna kring hedersrelaterat våld behövs att man analyserar detta utifrån flera perspektiv samtidigt, vilket innebär att man använder sig av alla ovanstående perspektiv.¹⁸

Hedersrelaterat våld är vare sig direkt kopplat till etnicitet eller religion utan till kultur och traditioner. Inom en etnisk grupp finns det individer som kan stödja eller ta avstånd ifrån hedersrelaterat våld och det hedersrelaterade våldet fanns långt innan både islam och kristendomen. Våldet praktiseras av grupper inom kristna, muslimska och judiska samhällen, men även bland helt sekulariserade grupper. Religionen spelar dock roll då den ofta användas som en legitimering av varför brott har begåtts i hederns namn.

Frågan om huruvida man skall definiera brottet utifrån motivet till gärningen och specifikt uppmärksamma hedersrelaterat våld har från polisens och åklagarmyndighetens sida besvarats jakande. Det har gjorts med hänvisning till att det är vår skyldighet enligt de konventioner om mänskliga rättigheter som Sverige har ratificerat och att förpliktelsen att respektera dessa ytterst åvilar den offentliga förvaltningen och i slutänden enskilda tjänstemän.

Tre fristående skäl har också anförts av polisen och åklagarmyndigheten:

1. Målsäganden skall få rätt stöd och skydd
2. Rätt utredningsstrategi/metodik skall komma till användning
3. För att få en riktig påföljd behöver man beakta motivet

---

¹⁷ A.a. s. 17

¹⁸ Rikspolisstyrelsen, "Hedersnormer och hedersrelaterat våld 2009" s.13

Enligt åklagarmyndigheten är anledningarna till att hedersrelaterat våld bör särskiljas från övrigt våld inom familjen samma som ovanstående.¹⁹

Då det saknas en enhetlig, vetenskaplig definition av vad hedersrelaterat våld är har olika aktörer utifrån sina egna behov formulerat olika definitioner av begreppet. Den definition Polisen och Åklagarmyndigheten utifrån ett rättsväsendeperspektiv tagit fram och använder sig av fokuserar uteslutande på motivet till gärningen.²⁰

3.1 Förekomst av hedersrelaterat våld

Hur många som utsätts för hedersrelaterat våld i Sverige idag kan inte besvaras fullt ut då det inte gjorts några kvantitativa studier kring detta. Länsstyrelsen gjorde en kartläggning 2002-2003 och Socialstyrelsen gjorde en undersökning 2007. Den undersökning som ofta hänvisas till som ett underlag för att få ett uppskattat antal är Ungdomsstyrelsens enkätundersökning från 2009 där man uppskattar att ca 70 000 individer i åldrarna 16-25 år upplever hedersrelaterade begränsningar i sitt liv. Dessa undersökningar och kartläggningar är dock osäkra då metoder och avgränsningar inte är enhetliga. Dessutom riktade de sig i flera fall enbart till flickor och unga kvinnor, inte till vuxna. Uppgifter från kvinnojourer visar att de flesta som sökt hjälp hos dem var utsatta för hedersrelaterat våld och att majoriteten av dem som söker hjälp är mellan 25-45 år och har barn. Dessa uppgifter gör att man kan sluta sig till att antalet är högre än vad som kommit fram i de tidigare större studierna. En uppskattning av antalet utsatta i åldrarna 15-25 år utifrån de senaste undersökningarna hamnar på ungefär 10 % av åldersgruppen, vilket innebär ungefär 100 000. Utöver detta tillkommer då vuxna som är utsatta.²¹

En uppskattning gjord baserat på hot- och riskbedömningar är att antalet anmälda hedersrelaterade brott ligger på ca 540 st. per år.²² Som jämförelse kan användas antalet anmälda grova kvinnofridskränkningar som under 2014 var 1990 anmälda brott²³.

Omfattningen av hedersrelaterat våld behöver en nationell kartläggning och förslag har lagts på att Brå skall utföra en sådan.²⁴

När en anmälan skrivs i RAR, polisens anmälanssystem, finns möjlighet att följa brott och få statistikuppgifter genom antingen brottsrubricering eller att

---

¹⁹ Rikspolisstyrelsen 2007, "Hedersrelaterad brottslighet – metodstöd" s.1

²⁰ Handbok från Åklagarmyndigheten 2006, "Hedersrelaterat våld", s. 6

²¹ SOU 2014:49 "Våld i nära relationer-en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete" s. 218 ff.

²² Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum 2013, "Förstudie angående hedersproblematik vid brott i nära relation" s.6ff

²³ <https://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2015-01-15-anmalda-brott-2014---preliminar-statistik.html>, 2015-06-01

²⁴ SOU 2014:49 "Våld i nära relationer-en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete" s. 218

man markerar på annat sätt att brottet tillhör en viss kategori. Detta görs till exempel vid misstänkt hatbrott då det vid anmälanupptagningen med automatik kommer en fråga om brottet anses vara ett hatbrott. De hedersrelaterade brotten har ingen egen brottsrubricering och har inte heller någon speciell markör när en anmälan skrivs. Detta gör att det är svårt att få fram statistik inom polisen om förekomsten av brottet. Det är också svårt att följa brottet genom rättskedjan. Att brottet skulle få en egen markör i anmälanssystemet är dock ingen garant för att statistikuppgifterna skulle bli exakta. Brå har tidigare i förhållande till hatbrotten konstaterat att det är vanligt att brott felmarkeras.²⁵ Den troligaste orsaken till felmarkeringen är sannolikt okunskap hos anmälningsupptagande polis om vad brottet egentligen är. Om en sådan markering i anmälanssystemet infördes för hedersrelaterade brott är sannolikheten stor att även dessa skulle drabbas av samma felmarkeringar med den utbildningsnivå som finns inom polisen idag om hedersrelaterade brott. Det finns trots risk för viss statistisk missvisning ändå många vinster med en markör för de hedersrelaterade brotten i anmälanssystemet. En sådan markering skulle ge ett statistiskt underlag för att kunna följa brottet genom rättsprocessen och det ger dessutom polisen ett jämförelsematerial av förekomsten mellan de olika regionerna och polisområdena. Detta är en grund för att kunna ge rätt utbildning på rätt ställe och också möjlighet att avgöra hur stora resurser som behöver tillsättas inom olika regioner/områden i polismyndigheten.

3.2 Förtrycket

Det förtryck en kvinna utsätts för har ofta en sexuell koppling och innebär en kontroll av sociala kontakter. Eftersom släktens heder är beroende av hur kvinnan agerar och andras syn på henne kontrolleras hon i enlighet med det.

Utifrån en studie gjord av Brå 2012²⁶ kan konstateras att

- En av fyra målsägande har restriktioner för hur hon får klä sig eller sminka sig.
- En av fem målsägande blir kontrollerade genom att förbjuda eller kontrollera användandet av mobiltelefon eller dator. Detta är oftast yngre kvinnor.
- Var femte målsägande har en helt kontrollerad fritid, vilket kan yttra sig i att hon körs hem på raster eller att föräldrarna konstant ringer för att se var hon är någonstans. Detta är oftast yngre kvinnor.
- Många får inte ha kontakt med pojkar eller män. I hälften av ärendena finns uttalade förbud mot att ha killkompisar, pojkvän eller sex. Detta gäller oftast yngre kvinnor.
- Ryktesspridningar och förolämpningar är en del av att förstärka förtrycket. Några intervjupersoner påpekar att det inte är det som

²⁵ Brå rapport 2014:13, ”hatbrott 2013”

²⁶ Brå Rapport 2012:1, ”Polisens utredningar av hedersrelaterat våld”

faktiskt har hänt som är viktigt, utan vilken bild människorna i omgivningen har av hennes beteende.

- Hot om utfrysning är en del av förtrycket. Familjen kan ta avstånd från målsäganden.
- I fyra av tio ärenden finns uppgift om att kvinnan inte får eller har fått välja make.

Det förekommer också att släkten vill gifta bort kvinnan mot hennes vilja. I en majoritet av ärendena skall giftermålet då ske i ett annat land än Sverige. Flera kvinnor i de studerade ärendena var också minderåriga när de gifte sig utomlands.

3.3 Målsägande, gärningsperson och brott

Brå:s studie visar att kvinnan som är målsägande i hedersrelaterade ärenden oftast är under 26 år. Olaga hot och misshandel är de vanligaste brottstyperna. Andra brottstyper som förekommer är ofredande, sexualbrott, olaga frihetsberövande, människorov, olaga tvång, övergrepp i rättssak, stämpling till mord, ärekränkning och skadegörelse.

Vid de olaga hoten är det vanligaste att gärningspersonen sagt att han skall döda målsäganden. I övriga fall är hoten mer subtila som till exempel att kvinnan inte vet vem hon har att göra med, att gärningspersonen inte kommer att lämna kvinnan ifred eller ska förstöra livet för henne.

I misshandelsärendena innebär våldet slag, knuffar eller sparkar i alla ärenden utom ett. I tre av tio fall har någon form av tillhygge använts till exempel en pinne, ett bälte, ett skohorn eller en galge. I två av tio ärenden har gärningspersonen tagit strypgrepp. För att få en bild av hur allvarlig misshandeln har varit har den kodats i tre kategorier "lindrig misshandel", "misshandel" och "allvarlig misshandel". Kategorin "misshandel" är den vanligaste i de studerade ärendena, vilket innebär knytnävsslag, sparkar mot stående person och strypning eller kvävning. Näst vanligast är "allvarlig misshandel" som omfattar våld mot liggande person, knivhugg eller slag med tillhygge. "Lindrig misshandel" som omfattar knuffar eller slag med öppen hand, är den minst vanliga. Brå konstaterar att trots att två av tre av de misshandlade målsägande har en synlig skada vid anmälningstillfället eller uppger att de tidigare haft det, har bara två av tio sökt sjukvård för skadorna.²⁷

Det vanligaste är att det finns en utpekad person eller misstänkt. Även om de hedersrelaterade brotten är kollektivt sanktionerade är det vanligast med enbart en misstänkt eller utpekad person i de av Brå studerade ärendena. I tre av tio ärenden förekommer det dock flera misstänkta eller utpekade personer. I de fallen är det vanligast att det är föräldrar eller syskon som

---

²⁷ Brå Rapport 2012:1, "Polisens utredningar av hedersrelaterat våld", s.15 f

utsatt den yngre kvinnan för brott. Manliga gärningspersoner är vanligast. I nästan 7 av 10 ärenden finns det bara män bland de misstänkta och utpekade personerna. Åldersspannet på de misstänkta och utpekade personerna är stort, de är mellan 16 och 73 år gamla. Majoriteten är dock vuxna över 25 år. Den vanligaste gärningspersonen är en familjemedlem. I två av tre ärenden är åtminstone en av de misstänkta/utpekade personerna en förälder eller ett syskon till målsägande. Det vanligaste är att det är målsägandes pappa eller bror. Det finns ärenden där mamman till målsägande är misstänkt, men det finns bara ett ärende där en syster misstänkt.

I en fjärdedel av fallen är gärningspersonen en partner eller före detta partner. I nästan alla dessa fall är partner ensam misstänkt eller utpekad. I dessa fall är det inte alltid så att partnern själv har haft ett hedersrelaterat motiv, men brottet har begåtts i en *hedersrelaterad kontext* där förtrycket oftast haft sin grund i att kvinnan önskar skilja sig eller har skiljt sig vilket familjen (kvinnans eller gärningsmannens) inte accepterar. I ett antal ärenden framkommer också att det inte bara är en skam att kvinnan har skiljt sig utan också att kvinnan har anmält sin före detta partner.

Förutom det ovan angivna hedersrelaterade våldet och förtrycket kan kvinnor som lever i denna kontext utsättas för andra typer av våld och förtryck. Det kan vara psykiskt genom kränkningar, förödmjukelser och undandragen kärlek, socialt genom utfrysning, förbud att delta i vissa åldersadekvata aktiviteter i samhället eller tvång till klädsel enligt föräldrarnas önskemål, fysiskt och sexuellt genom t e x trakasserier och indirekt eller direkt tvång till sexuell handling genom tvångsäktenskap eller utpressning.²⁸

I de av Brå studerade ärendena fanns det fler än en person som förtryckte målsäganden. Antingen var det fler gärningspersoner eller så var målsägande förtryckt av andra än de som stod uppsatta som gärningspersonen i anmälan. De andra personer som förekommer är då oftast en familjemedlem, det vill säga förälder eller syskon, men det kan också vara en släkting, då oftast en manlig sådan. Det är också ganska vanligt att en partner eller före detta partner eller dennes släkt utsätter kvinnan för förtryck. I många fall handlar det om att familjen eller släkten genom hot eller påtryckningar försöker få målsäganden att stanna hos eller gå tillbaka till sin man, gifta sig med en man som de har sett ut eller förmå henne att bryta med en pojkvän som de inte accepterar.

Sanktionerna är i andra fall en del av en mer allmän kontroll där familj och släkt har åsikter om hur kvinnan skall bete sig. Hon får till exempel inte prata med killar, inte ha på sig vilka kläder hon vill, får inte sminka sig eller bära parfym. Förutom att familjemedlemmarna kontrollerar henne förekommer det att andra bevakar henne och rapporterar till hennes familj, som t.ex. brödernas vänner.

---

²⁸ Brå Rapport 2012:1, "Polisens utredningar av hedersrelaterat våld", s.17 ff.

I fyra av fem ärenden är en familjemedlem aktiv i förtrycket. Brå konstaterar att det är tänkbart att det finns ytterligare personer som är aktiva i förtrycket utan att det kommer fram i utredningen och att en tänkbar anledning kan vara att polisen inte ställer frågor som avslöjar hela bilden. I majoriteten av ärendena har kvinnan, eller flickan som nu blivit äldre, blivit förtryckt och ibland misshandlad under flera år. Det hedersrelaterade förtrycket är speciellt till sin karaktär då det ofta är personer i flera länder inblandade i förtrycket. I de av Brå studerade utredningarna har några målsägande också mot sin vilja blivit förda till utlandet, men i samtliga fall har de återkommit till Sverige och det har i två av tre ärenden varit tydligt att polisen tillsammans med andra myndigheter har bidragit till återföra kvinnan.²⁹

I närmare en fjärdedel av de studerade fallen har brottet begåtts på grund av att kvinnan redan har gjort ett tydligt avsteg från vad som anses acceptabelt. Vanligast är att hon har pojkvän, men det kan även vara att hon har gift sig med en man som familjen inte accepterar, att hon vägrar att gifta sig med en man som familjen har sett ut, väntar barn utanför äktenskapet eller har varit otrogen. Brå konstaterar att även i dessa fall kan en mer allmän kontroll av kvinnans beteende förekomma, men skillnaden är att här är motivet till brottet ett tydligt bestraffande för att kvinnan gjort något specifikt som riskerar att vanhedra familjen.³⁰

---

²⁹ Brå Rapport 2012:1, "Polisens utredningar av hedersrelaterat våld", s.24 ff.

³⁰ Brå Rapport 2012:1, "Polisens utredningar av hedersrelaterat våld", s.32

4 Polisens förmåga att utreda hedersrelaterad brottslighet

4.1 Polisens uppdrag

Ett av polisens viktigaste uppdrag är att förebygga och utreda brott så att de kan leda till lagföring. Detta är en av grundpelarna för att medborgarna skall ha ett högt förtroende för rättsväsendet.

Polisens uppdrag styrs ytterst av lagstiftaren och regeringen. I det årliga regleringsbrevet fastställer regeringen vad polismyndigheten skall fokusera på. Av regleringsbrevet 2015 framgår att brottsligheten skall minska och att medborgarnas trygghet skall öka. Polismyndigheten skall säkerställa att den brottsbekämpande verksamheten bedrivs underrättelsestyrt och utifrån identifierade problembilder samt i enlighet med polisens nationella utredningsdirektiv. Polismyndighetsreformen som inleddes i januari 2015 som skall slå samman landets 21 polismyndigheter till en, har som övergripande mål att skapa förutsättningar för att stärka polisens förmåga att bekämpa brott. Den skall skapa förutsättningar för ett bättre verksamhetsresultat samt effektivare utredningsverksamhet. Detta skall ske genom tydligare ledning och styrning, större enhetlighet, ökad flexibilitet samt mer effektivt resursutnyttjande.

Regeringen har gällande hedersrelaterad brottslighet tidigare gett polisen i uppdrag att utveckla arbetet mot hedersrelaterat våld. Regeringen antog under perioden 2007-2010 två handlingsplaner som en samlad strategi för mäns våld mot kvinnor. Dessa handlingsplaner innefattar även hedersrelaterad brottslighet.³¹

2007 fick rikspolisstyrelsen i uppdrag av regeringen³² att ytterligare intensifiera sitt arbete för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld samt våld i samkönade relationer. Polisens förmåga att arbeta utifrån ett brottsofferperspektiv skulle förbättras och polisens kompetens samt kapacitet i frågorna skulle stärkas.

2013 fick rikspolisstyrelsen i uppdrag av regeringen att genomföra en informationskampanj avseende brott i nära relation inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet med denna kampanj var att uppmärksamma dessa brott, öka kunskapen om dem och uppmuntra att de anmäls för att på så vis minska mörkertalet.

---

³¹ Regeringens skr. 2007/08:39, skr. 2009/10:229

³² Rikspolisstyrelsen "Slutredovisning av regeringsuppdrag IJ2007/349/JÄM, IJ2007/2249/JÄM"

4.2 Polisens åtgärder utifrån uppdraget

Rikspolisstyrelsens, numera polismyndighetens, arbete har sedan uppdraget 2007 inriktats mot att öka kompetensen inom området, öka förmågan att arbeta utifrån ett brottsofferperspektiv, sprida information till allmänheten samt förbättra samverkan med myndigheter och organisationer.

I samband med regeringsuppdraget började rikspolisstyrelsen utbilda speciellt utvalda personer inom polismyndigheterna i hedersrelaterad brottslighet. Dessa kontaktpersoner var sedan i sin tur tänkta att ha som uppgift att utbilda kollegor i respektive myndighet. En utbildningsdag för de lärare som undervisar i *"Våld/brott i nära relation"* på polisutbildningen anordnades också under 2007. Under våren 2008 tog rikspolisstyrelsen fram ett för myndigheterna gemensamt utbildningsmaterial om hedersrelaterad brottslighet. En handbok om *"Brott i nära relationer"* gavs också ut av Rikspolisstyrelsen 2009 och i denna handbok ingår ett avsnitt om hedersrelaterad brottslighet.³³

2012 presenterade även dåvarande rikspolischefen ett förslag till att inrätta ett nationellt kompetensteam till stöd i utredningar som rör hedersrelaterad brottslighet. En sådan grupp förordades också av Brå sin rapport om polisens utredningar av hedersrelaterat våld då Brå menade att brotten så sällan kom till polisens kännedom att det var svårt för polisen att bygga upp den kunskap som behövs för att utreda brotten på ett bra sätt. Brå rekommenderade därför en nationell resursgrupp³⁴. En förstudierapport påbörjades också för att kunna lägga fram ett förslag till en permanent kompetensgrupp. I avvaktan på ett permanent team startades i januari 2013 ett interimistiskt kompetensteam. Förstudien redovisades med övervägandet att inrätta ett permanent kompetensteam, vilket bifölls. Då huvudansvaret för det permanenta teamet inte kunde placeras ut på någon myndighet fortsatte dock det interimistiska teamet som tidigare i avvaktan på ett permanent team. Detta kompetensteam var verksamt fram till 31 december 2014. Något permanent team har inte inrättats.³⁵

2013 togs en tvådagars utbildning fram som skulle hållas 1 gång per år för de kontaktpersoner som var tänkta att finnas i varje myndighet. Kursens syfte var att ge en effektivare bekämpning av hedersrelaterad brottslighet genom att implementera framgångsrika metoder och utveckla samsyn inom området då det förväntades ge en förbättrad utredningsverksamhet. Kursen hölls 2014, men kommer sannolikt inte att hållas 2015³⁶.

---

³³Rikspolisstyrelsen *"Slutredovisning av regeringsuppdrag IJ2007/349/JÅM,IJ2007/2249/JÅM"* s.33 ff.

³⁴Brå rapport 2012:1 *"Polisens utredningar av hedersrelaterat våld"* s. 71

³⁵PM av Martin Permén, Rikspolisstyrelsen, Polisavdelningen enheten för utredning och lagföring, *"Förslag till hantering av hedersrelaterade frågor inom den nya polisorganisationen"*

³⁶Uppgift från Polisens utvecklingsavdelning Stockholm

Dåvarande rikspolisstyrelsen har således gjort en ansats till att anordna utbildningar, men då främst på regional nivå. En centralt förlagd resursgrupp var också tänkt att fungera som utredningsstöd. I dagsläget är vare sig resursteamet/resursgruppen eller de regionala kontaktpersonerna aktiva på det sätt som ursprungligen var tänkt. Det har inte anordnats några lokala utbildningar i hedersrelaterat våld med hjälp av de utsedda kontaktpersonerna.

Under 2013 genomfördes den informationskampanj som regeringen uppdragit åt rikspolisstyrelsen att genomföra i syfte att minska mörkertalet.

I Polismyndighetens aktuella verksamhetsplan för 2015 uttrycks långsiktiga mål för den nya polisorganisationen. Om utredningsverksamheten sägs att denna skall utvecklas. Polisens nationella utredningsdirektiv skall tillämpas och initiala åtgärder i utredningsprocessen skall förbättras så att förutsättningen för att utreda brottet ökar. Samverkan med åklagarmyndigheten skall också utvecklas så att brottsutredningarna ger åklagarna ett bra stöd när de skall fatta beslut i åtalsfrågan.

Verksamhetsplanen tar upp brottskategorin ”Brott i nära relation” och det konstateras att det är av betydelse att polisen vidareutvecklar sina metoder både för bemötande av brottsoffer och för brottsutredning. Inför 2015 finns dock inga planerade utbildningar och inga nya direktiv för hedersrelaterad brottslighet uttryckt i polismyndighetens verksamhetsplan.

Verksamhetsplanen skall ligga till grund för aktivitetsplanering på alla nivåer i Polismyndigheten utan att brytas ner på region-, polisområdes- respektive lokalpolisområdesnivå. Den nya polismyndighetens styrmodell bygger på tanken att verksamheten byggs underifrån. Lägsta nivån av arbetsgrupp skall således planera aktiviteterna mot Polismyndighetens verksamhetsplan.³⁷ Någon mer detaljstyrd verksamhetsplanering för 2015 på områdesnivå finns därför inte. De lägsta nivåerna av arbetsgrupper, det vill säga familjevåldsenheterna, skall under 2015 jobba utifrån polismyndighetens verksamhetsplan och själva planera sina aktiviteter utifrån denna utan någon detaljreglering på polisområdesnivå. Frågan är om arbetsgruppernas ansatser att jobba med till exempel hedersrelaterad brottslighet utifrån verksamhetsplanen kommer att stöttas upp på det sätt som behövs genom att det tillförs resurser när inte direktiven kommer uppifrån, utan underifrån. Detta återstår att utvärdera efter att det nya arbetssättet implementerats och praktiserats ett tag.

Det har sedan 2007 således gjorts ansatser till utbildning och till att börja bygga upp en tänkt kompetensstruktur. Den bärande idén tycks ha varit att bygga en central kompetens dit lokala utredare sedan skall vända sig för stöd. Genom att ha en kontaktperson med kunskap om och ansvar för hedersrelaterad brottslighet i varje län skulle sedan kompetensen nå ut i de olika dåvarande myndigheterna.

---

³⁷ Polismyndigheten, ”Anvisningar för Polismyndighetens verksamhetsplanering, uppföljning för 2015 – 2016 och budgetfördelning för 2015” s 3

De direktiv som finns för polismyndigheten 2015 är att utredningarna skall bedrivas nära medborgarna och i enlighet med polisens nationella utredningsdirektiv (PNU). Detta direktiv innebär bland annat att man ska arbeta med långtgående förstahandsåtgärder då det har konstaterats att långtgående förstahandsåtgärder är en viktig faktor för personuppleringen. Sättet att utbilda och bygga kompetens och förlägga denna centralt anser jag går emot det nationella utredningsdirektivet och även verksamhetsplanen för 2015. Jag anser det klarlagt bland annat genom Brå:s rapporter att en av de viktigaste framgångsfaktorerna för personupplering är riktiga förstahandsåtgärder. Korrekta förstahandsåtgärder anser jag inte kan åstadkommas genom att centralisera kompetens. En nödvändig, men kanske inte tillräcklig, lägstanivå för kompetens inom hedersrelaterad brottslighet bör identifieras och implementeras hos de som arbetar med hedersrelaterad brottslighet. Kompetensen skall således finnas där de hedersrelaterade brotten utreds

4.3 Polismyndighetens organisering av utredningsverksamheten

Som nämnts tidigare omorganiserar polismyndigheten under 2015 till en enda myndighet. Den tidigare länsvisa indelningen av polisen medförde en stor variation av tillgång på kunskap, specialister och möjligheten att utreda alla typer av brottslighet. De tre storstadsmyndigheterna hade till exempel större möjlighet att samla expertis och utreda kvalificerad brottslighet. Det fanns heller ingen enhetlig modell för hur en brottsutredningsverksamhet bör se ut och bilden av brottsutredningsverksamheten var splittrad. Den nya Polismyndigheten har delats in i regioner som skall ha helhetsansvar för bland annat utredningsverksamheten.

Olika brott utreds på olika sätt baserat på brottets karaktär och egenskaper. Dessa gör att brottet är mer eller mindre svårutrett och tar olika resurser i anspråk. På grund av detta är det viktigt att brotten utreds på rätt ställe i polisorganisationen.

Utredningsverksamhet kommer att bedrivas på regional nivå, polisområdesnivå, samt lokalpolisområdesnivå. Enligt det beslut som finns från polismyndigheten skall våld i nära relation utredas på polisområdesnivå³⁸

Definitionen ”*brott i nära relation*” avser brott där den som blir utsatt är eller har varit sambo, särbo eller gift med förövaren, eller har barn med förövaren. Det kan även vara att barn blir utsatta av föräldrar, syskon eller andra släktingar. Dessa brott utreds ibland av särskilda enheter eller, på mindre orter, av särskilda utredare på grund av sin speciella karaktär. Då

---

³⁸ Genomförandekommittén för nya polismyndigheten Ju 2012:16, ”Beslut om huvuddragen i den nya Polismyndighetens detaljorganisation” beslut 14 maj 2014, s 21

hedersrelaterad brottslighet oftast faller inom ramen för denna definition kommer dessa ärenden att hamna på dessa enheter eller hos dessa utredare.

Inom den tidigare polisorganisationens olika myndigheter, numera regioner, har man som nämndes innan inom vissa myndigheter haft särskilda enheter, familjevåldsenheter, som handlägger ärenden som kategoriseras som ”brott i nära relation”. Vissa myndigheter saknade dock särskilda enheter för denna kategori. De har istället organiserat det så att det är specialutbildade utredare som har hand om dessa utredningar, snarare än en specifik enhet. Likaså skiljer det sig i landet åt huruvida Åklagarmyndigheten har en speciell enhet för relationsvåld.

I den nya organisationen, där polisen organisatoriskt är en myndighet och där tanken är att sättet att jobba skall likriktas i de olika regionerna, kommer det även fortsättningsvis att finnas skillnader.

Att polisen har organiserat sitt utredningsarbete vid en speciell enhet påverkar inte arbetssätt och uppläringsprocent på ett mätbart sätt. Det är inte organisationsformen i sig som är avgörande, utan arbetssättet. Däremot kan man se en skillnad i större antal målsägande som väljer att delta i utredningen hos myndigheter med en särskild familjevåldsenhet.³⁹

De hedersrelaterade brotten har i många delar samma bevisvärigheter som brott i nära relation i övrigt, vilket gör att många av de resurser som tas i anspråk av dessa brott generellt bör behövas vid utredning av hedersrelaterade brott. Enheten eller handläggaren bör ha möjlighet till tätt samarbete med åklagare, goda tekniska möjligheter för inspelningar av förhör och gott samarbete med rättsmedicin och socialtjänsten. Då brotten ofta innebär snabba tvångsmedelsbeslut som husrannsakan, hämtningar till förhör mm finns en vinst i att även ha ett tätt samarbete med operativa resurser som kan utföra dessa åtgärder utan att det blir ett stopp i utredningen på grund av att man får vänta på denna resurs. Det är inte helt ovanligt att brotten involverar någon form av transnationell problematik och resurser och kompetens för att kunna hantera detta bör även finns på eller knutet till enheten.

Polismyndighetens beslut att våld i nära relation organisatoriskt skall utredas på polisområdesnivå är svårt att utvärdera. Det som kan konstateras är att arbetssätt och resurser är två viktiga faktorer för personupplärning och lagföring. De resurser och den kompetens som finns tillgängligt påverkas av var i organisationen brottet skall utredas. Om brott i nära relation/hedersrelaterade brott utreds på exempelvis polisområdesnivå finns möjlighet att samarbeta enklare med personsäkerhetsgrupp, brottsamordnare samt brottsplatsundersökare om även de är organiserade där. Dessa resurser är nödvändiga för att utreda brotten. Våld i nära relation/hedersrelaterade brott kräver utöver dessa resurser också ibland resurser i form av t ex it-tekniker och telefonavlyssning.

---

³⁹ Brå rapport 2008:25, ”Polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relation”, s. 7

4.4 Beskrivning av förundersökningen

När ett brott kommer till polisens kännedom inleds en förundersökning, vilket är ett annat ord för brottsutredning. Målet med förundersökningen är att utreda vem som kan misstänkas för brottet och om det finns tillräckligt med bevis för att åklagaren skall kunna väcka åtal. Efter att polisen har upprättat en anmälan beslutar polis eller åklagare om en förundersökning skall inledas. Under spaningsstadiet, då det utreds vem som kan misstänkas för brottet, är polisen oftast spaningsledare. När det finns en skälig misstänkt för brottet tar åklagaren över.⁴⁰

4.4.1 Polisens förstahandsåtgärder vid hedersrelaterad brottslighet

Förundersökningar kan generellt ledas antingen av antingen polis eller åklagare.

Ärenden där någon har utsatt en närstående eller tidigare närstående person för våld är som huvudregel åklagarledda.⁴¹ Då hedersrelaterade brott nästan uteslutande begås mot närstående blir således dessa förundersökningar också åklagarledda. Åklagaren blir dock förundersökningsledare först efter att ett ärende har initierats hos polisen och förundersökning inletts av polisen. Detta betyder i praktiken att det oftast är första polis på plats eller polisiär förundersökningsledare som fattar de initiala besluten om de viktiga så kallade ”förstahandsåtgärderna”.

En anmälan om hedersrelaterat våld görs oftast en tid efter att brottet ägt rum genom att målsäganden besöker en polistation. I andra fall åker polisen ut på ett larm som i hälften av fallen är till brottsplatsen och i andra hälften någon annan plats.

De förstahandsåtgärder som oftast är aktuella är skyddet av målsäganden samt förhör med målsägande och vittne. Den misstänkte skall eventuellt gripas och tas från platsen och dokumentation av en eventuell brottsplats skall göras. Det bör också dokumenteras vilka som är på brottsplatsen och vad de gör eller säger. I hedersrelaterade ärenden är det dessutom extra viktigt att få en helhetsbild av situationen.

Brå anser att det akuta skyddet av målsäganden uppfylls i de flesta fall och målsäganden har då tagits med från platsen. Förhör med målsägande vid anmälanstillfället framhålls som en framgångsfaktor för dessa utredningar och det uppfylls av polisen i de flesta fall. Dock har möjligheten att hålla förhör med misstänkt utnyttjats endast i enstaka fall. Jag anser att det vid hedersrelaterade brott, precis som vid brott av annan svårutredd eller grövre

---

⁴⁰ <http://www.aklagare.se/Aklagarens-roll/Forundersokningen/Polis-eller-aklagare/>, 2015-06-10

⁴¹ RB 23:3

karaktär, kan finnas skäl att ifrågasätta att misstänkt skall höras omgående. Jag tar kunskapsmässigt utgångspunkt i kurser i förhörsteknik och vill mena att det finns starka skäl som talar för att avvakta med ett ingående förhör. Vid ett eventuellt gripande hålls ett förhör för att bedöma om ett anhållande skall göras och i det förhöret bör i så fall den misstänktes fria berättelse vara det som eftersträvas då detaljerade frågor kan riskera att förstöra en framtida utredning och bevismöjligheter.

Brå konstaterar vidare att stödbevisning genom att dokumentera vad som sägs på brottsplatsen och hur folk beter sig utförs relativt ofta och att polisen oftast har dokumenterat det som nämns i polisens metodstöd. Det polisen missar är att tydligt dokumentera i fritexten i anmälan att ärendet kan vara hedersrelaterat och framförallt skälen till varför man misstänker att ärendet är hedersrelaterat.⁴²

4.4.2 Samverkan med åklagarmyndigheten

Det har stor betydelse för framgången i ett ärende att åklagarna är kunniga och engagerade. En kontinuerlig dialog och samverkan är viktigt för att åklagaren skall kunna få en helhetsbild av ärendet. Detta är också en förutsättning för att åklagarna skall kunna ta rätt beslut under förundersökningen och senare i åtalsfrågan.

Inom åklagarmyndigheten har sedan 2006 erbjudits vidareutbildning inom hedersrelaterat våld. Av de befintliga åklagarna 2013 har 20,3% gått utbildningen. Åklagarna är i stort nöjda med den vidareutbildning de fått, men efterlyser mer praktiska råd om förundersökningsledningen i ärenden med hedersproblematik.

Precis som vid fridskränkingsbrott är det på grund av de särskilda svårigheter som finns i hedersrelaterade ärenden av vikt att polisen direkt tar kontakt med åklagare vid ett ingripande eller en anmälan där misstanke om hedersrelaterat våld finns. Detta för att åklagaren omedelbart ska kunna överta förundersökningsledningen och ge direktiv.

4.4.3 Den fortsatta utredningen

Efter att ärendet blivit åklagarlett är det åklagaren som fattar beslut och ger direktiv till polisens utredare. Dessa beslut och direktiv bygger på den information som åklagaren får från anmälan och inledande utredningsåtgärder. Förutsättningen för att åklagaren skall kunna fatta relevanta beslut är som tidigare poängterats att det finns ett gediget och rättvisande utredningsunderlag från polisen.

---

⁴² Brå rapport 2012:1 "Polisens utredningar av hedersrelaterat våld" s.33ff

Efter att de första åtgärderna är vidtagna av polis och åklagaren har tagit över som förundersökningsledare vidtar det fortsatta utredningsarbetet. I detta skede bör målsäganden höras om och eventuella fortsatta skyddsåtgärder vidtas. Under utredningen, ofta i inledningsskedet, gör polisen i vissa men inte alla ärenden en hot- och riskbedömning med hjälp av checklistan ”Patriark” som är speciellt framtagen för brott med hederskontext. Denna bedömning ligger sedan till grund för vilka skyddsåtgärder som skall vidtas. För att denna riskbedömning enligt Patriark överhuvudtaget skall aktualiseras krävs att det initieras av anmälare eller utredande polisman som har uppmärksammat att brottet kan vara hedersrelaterat. Själva hot- och riskbedömningen görs sedan av den så kallade brottsamordningsgruppen (BOSAM).

I nästan alla ärenden finns det en misstänkt person. I två tredjedelar av dessa ärenden blir den misstänkta berövade friheten i någon form. Misstänkta förhörs inte i samma utsträckning som målsäganden och det är inte heller vanligt att audio/videoförhör hålls.

I dessa ärenden bör kvinnan förhöras vid flera tillfällen, vilket enligt Brå inte görs i tillräcklig utsträckning. De förhör som hålls är oftast så kallade konceptförhör vilket innebär att förhørsledaren antecknar för att sedan sammanfatta förhöret och läsa upp det för målsäganden.

Videoförhör/audiodförhör har genomförts i en tredjedel av ärendena. Polisen missar enligt Brå dock ofta helhetsbilden i förhören, vilket visar sig genom att polisen frågar detaljerat om t ex misshandeln men inga frågor om kontroll, släktstruktur, eller hur målsäganden upplever sin situation. Det är inte heller tydligt vem eller vilka som kontrollerar henne och vad eller vilka hon är rädd för och vad hon tror skulle kunna hända.⁴³

Den främsta anledningen till att hedersrelaterade brott inte blir personupplärade är att det saknas stödbevisning. Vittnesförhör är ett sätt att söka efter stödbevisning och i de allra flesta av de undersökta ärendena fanns det uppgifter om vittnen. I de flesta fall har också vittnen hörts, men i några ärenden har polisen inte gjort detta. Det finns också ärenden där det fanns uppgifter om ytterligare vittnen, men där inte dessa har hörts, utan polisen har nöjt sig med att höra ett vittne.

I hedersrelaterade ärenden är det svårt att få fram stödbevisning från närstående till kvinnan. Det är ofta så att släkt och familj säger att ingenting har hänt eller att de inte vill uttala sig. Det finns dock fall där familjemedlemmar stödjer målsägandes berättelse. I de fall där det är en partner eller före detta partner och hans släkt som utövar förtrycket eller fler i familjen än kvinnan har blivit utsatta finns det ändå en möjlighet att andra närstående kan bidra med stödbevisning. Att polisen tycks utgå ifrån att det inte är meningsfullt att höra närstående till kvinnan är därför felaktigt. Även om närstående till den tilltalade inte är skyldiga att vittna i en eventuell

---

⁴³ Brå rapport 2012:1 ”Polisens utredningar av hedersrelaterat våld” s.35 f.

rättegång kan ändå uppgifter av vikt för utredningen lämnas under förhör utan att den närstående senare vittnar i en rättegång. Utomstående vittnen som t.ex. socialtjänst, skola eller arbetskamrater hörs i många av ärendena, men i en del av ärendena har detta missats.

Förutom vittnen kan stödbevisning finnas i form av skriftlig bevisning eller dokumenterade skador. Eventuella skador på målsägande och/eller misstänkt bör dokumenteras i ett rättsintyg⁴⁴. Det vanligaste sättet som skador dokumenteras på är också genom ett rättsintyg men i några fall förekommer att polisen själva genom foto eller skrift dokumenterat skadorna. Det förekommer också att målsäganden själv dokumenterat sina skador eller att de dokumenterats genom att man i efterhand inhämtat journalutdrag från vårdande enhet. För att ett rättsintyg skall fås ut eller journaler inhämtas krävs målsägandes samtycke. I de fall där synliga skador fanns på målsäganden har dessa dokumenterats i en sjättedel av de av Brå studerade fallen.⁴⁵

Skriftlig bevisning kan också finnas i form av dagboksanteckningar och brev, men vanligt idag är att den finns i form av sms.

Övrig bevisning kan vara teknisk undersökning av brottsplats samt de beslag som polisen gjort i ärendet t.ex. blodiga kläder eller saker som använts som tillhyggen. Detta är dock mer ovanligt. Endast i 15 ärenden finns ett beslag och i endast ett fall har brottsplatsen undersökts av kriminaltekniker.⁴⁶

Den huvudsakliga bevisningen i de studerade ärendena har utgjorts av målsägandens uppgifter. Det är dock vanligt i ärenden som handlar om brott i nära relation att kvinnan inte vill delta i utredningen. Detsamma gäller hedersrelaterade brott. Så många som fyra av tio kvinnor uttrycker någon gång under utredningen att hon inte vill medverka. Oftast finns inte denna ovilja från början utan uppstår i ett senare skede. Detta beror på olika orsaker som t ex att kvinnan säger sig ha kommit överens med den misstänkte, att situationen har lugnat ner sig, att hon känner rädsla och att en polisutredning skulle förvärra situationen eller att hon och den misstänkte inte längre har kontakt. Om kvinnan inte längre vill medverka skall hon alltid kallas till förhör för att redogöra för skälen till detta. Hon skall då också tillfrågas om de uppgifter hon lämnat tidigare stämmer och inte sällan uppger hon att de visserligen stämmer men att hon av olika skäl inte längre vill medverka.

Att målsäganden medverkar i utredningen är en av de fyra framgångsfaktorer för personupplärning som har identifierats av Brå i studien *"Polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relation"*⁴⁷.

---

⁴⁴ Lag 2005:225 om rättsintyg i anledning av brott

⁴⁵ Brå rapport 2012:1 *"Polisens utredningar av hedersrelaterat våld"* s.38

⁴⁶ Brå rapport 2012:1 *"Polisens utredningar av hedersrelaterat våld"* s.38

⁴⁷ Brå rapport 2008:25, *"Polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relation"*

Dessa fyra framgångsfaktorer är

- Det finns något vittne som ger stöd till att det anmälda brottet har begåtts
- Målsäganden deltar i utredningen
- Det finns en dokumenterad skada
- Den misstänkte medger gärningen helt eller till viss del

Vid en jämförelse mellan ovan nämnda studie och hedersrelaterat våld skiljer det sig inte nämnvärt vad gäller kvinnans deltagande samt stödbevisning av vittnen. Det är dock betydligt mer ovanligt i hedersrelaterade ärenden att den misstänkte medger händelsen samt att det finns dokumenterade skador. Detta leder till att brottsligheten i hedersrelaterade ärenden blir svårare att bevisa. I hedersrelaterade ärenden precis som i andra ärenden inom brott i nära relation så består den huvudsakliga bevisningen av målsägandens uppgifter.

4.5 Kunskapsmässiga förutsättningar för utredningen- utbildning och metodstöd

Polisutbildningen finns i dagsläget lokaliserad på 3 olika orter i Sverige. Hedersrelaterat våld ingår som ett delmoment i kursen ”Brott i nära relation” på åtminstone en av utbildningsorterna. Som kurslitteratur används Unni Wikans ”*Om heder*” samt rikspolisstyrelsens ”*Handbok i hedersrelaterat våld*”.⁴⁸ På de övriga två orterna går inte av kursplanen att utläsa huruvida hedersrelaterad brottslighet ingår i kursen.

Efter polisutbildningen finns ett antal fortbildningar som anordnas av polismyndigheten. Det ges ingen utbildning specifikt i hedersrelaterad brottslighet, men detta ingår som ett moment i en vidareutbildning i våld mot närstående.

En genomgång av det metodstöd och handböcker om hedersrelaterad brottslighet som finns tillgängligt för utredande poliser visar att följande information från Rikspolisstyrelsen finns att tillgå:

- *Handboken Brott i nära relationer* ger kortfattad information om vad som särskilt ska uppmärksammas när det gäller utredning av hedersrelaterade brott.
- *Metodstödet Hedersrelaterad brottslighet* ger handledning kring hur du kan urskilja hedersrelaterade brott samt förhörstekniker och utredningsstrategier
- *Handbok Hedersnormer och hedersrelaterat våld* tar upp hedersnormer och tidiga varningssignaler

---

⁴⁸ Kursplan polisutbildningen Linnéuniversitetet, Växjö

Riktlinjer och formulär:

- Bedömningsunderlag av risk för patriarkalt våld med hedern som motiv kan göras med hjälp av checklistan *Patriark* i Polisens formulärportal

En genomläsning av de olika handböckerna visar att de i stort stämmer med forskning på området samt vad aktuell statistik visar om hedersrelaterad brottslighet. Dock är RPS skrift "Hedersnormer och hedersrelaterat våld" från 2009 något missvisande. När skriften redogör för olika kategorier av hedersrelaterad brottslighet tar den upp tvångsäktenskap, kvinnlig könsstympning, blodshämnd och hedersrelaterade mord. Då Brå:s rapporter visar att olaga hot och misshandel är de vanligaste hedersrelaterade brotten och att mord är relativt ovanliga ger det inte en rättvis bild av vilka brott som är aktuella i den vardagliga utredningsverksamheten. Denna handbok används på polisutbildningen vilket riskerar att ge studenterna en felaktig bild av vilken typ av hedersrelaterad brottslighet som är vanligast. Dessa studenter är de som kommer att vara första personal på plats vid dessa brott och det är viktigt att de har rätt uppfattning om vilka brott som oftast begås i en hedersrelaterad kontext för att kunna göra förundersökningsledaren uppmärksam på att det kan behöva vidtas speciella skydds- eller utredningsåtgärder. Risken med att det finns en föreställning om att hedersrelaterat våld alltid innebär mord, könsstympning eller blodshämnd blir att de mindre grova brotten missas. Precis som polisen har utvecklat arbetet för att kunna ingripa mot och utreda grova kvinnofridskränkningar måste man jobba med hedersrelaterat våld.

I metodstödet som gavs ut tidigare, 2007, uppger Rikspolisstyrelsen misshandel och olaga hot som de vanligaste brotten. Detta metodstöd överensstämmer väl med övrig forskning och statistik inom området.

4.6 Nulägesbeskrivning polisens arbete i Malmö

I polisområde Malmö utreds brott i nära relation på en särskild enhet, familjevåldsenheten. Polisområde Malmös familjevåldsenhet är speciell då den startade upp inom ramen för ett projekt, "Projekt Karin". Projektet är ett resultat av regeringens arbete för att förbättra samhällets insatser för personer som utsätts för våld i nära relationer. Projektet skulle utveckla en fysisk miljö anpassad för att utreda mäns våld mot kvinnor. Projekt Karin, som numer permanentats och kallas "Koncept Karin", innebär att man har samlokaliserat polis och socialtjänst och har ett nära samarbete med åklagare och rättsläkare.

Brå har utvärderat Koncept Karin i sin rapport "*Utvärdering av koncept Karin*"⁴⁹. Även om denna rapport inte endast behandlar hedersrelaterade brott utan alla brott i nära relation ger det ändå i vissa delar en uppfattning om de hedersrelaterade brotten specifikt i Malmö och denna rapport kommer att ligga till grund för uppsatsen i detta kapitel.

De brott som utreds på familjevårdsenheten i Malmö är:

- Alla hedersrelaterade brott
- Brott i nära relation under äktenskapsliknande förhållanden
- Brott där vuxna har en stadigvarande nära relation även om de är särbos
- Brott vid en avslutad nära relation av stadigvarande karaktär, oavsett barn eller ej
- Brott då det finns gemensamma barn under 18, även samkönade relationer
- Brott när föräldrar begår brott mot barn under 18 år, oavsett var barnet bor
- Brott när föräldrar begår brott mot hemmavarande barn över 18 år.⁵⁰

Familjevårdsåklagare är knutna till verksamheten och är på plats i lokalerna varje morgon för samrådsmöten vilket ger möjlighet att snabbt planera utredningarna och fatta beslut om eventuella tvångsåtgärder.

I polisens verksamhet ingår även att bedöma om så kallade strukturerade hot- och riskbedömningar skall göras. Detta skall göras av brottsoffersamordningen (Bosam), en särskild grupp bestående av både poliser och civilanställda. Syftet med gruppen är att göra strukturerade hot- och riskanalyser för att kunna vidta rätt skyddsåtgärder. Dessa strukturerade bedömningar görs även i Malmö och vid misstanke om hedersrelaterad brottslighet används checklistan "Patriark" som är speciellt framtagen för denna typ av ärenden.⁵¹

Ärendevolymen på familjevårdsenheten i Malmö är stor. Under 2011 tog man emot 1205 vuxenärenden och 563 anmälningar rörande våld mot barn. Hur många av dessa ärenden som är hedersrelaterade finns inga statistikuppgifter på då dessa brott inte har en egen brottskod. Att det rör sig om ett hedersrelaterat brott markeras som nämnts tidigare inte någonstans i polisens anmälanssystem. Det bör av anmälande polis skrivas in i fritexten i anmälan om det misstänks att ärendet är hedersrelaterat, men även om detta görs blir inte ärendet sökbart så att det kan ge ett statistiskt underlag. För detta krävs en särskild brottskod eller markör i systemet.

Som tidigare nämnts har antalet anmälda hedersrelaterade uppskattats till ca 540 st. per år.⁵² Som jämförelse kan användas antalet anmälda grova

---

⁴⁹ Brå rapport 2013:8, "*Utvärdering av koncept Karin*"

⁵⁰ Polismyndigheten Skåne, Områdesföreskrift 130107

⁵¹ Brå rapport 2013:8, "*Utvärdering av koncept Karin*", s 39 ff.

⁵² Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum 2013, "*Förstudie angående hedersproblematik vid brott i nära relation*" s.6ff

kvinnofridskränkningar som under 2014 var 1990 anmälda brott. Hur stor del av dessa som utreds på familjevåldsenheten i Malmö finns det dock inga statistikuppgifter på.

Brå har i sin undersökning också tittat hur stor andel av de utsatta kvinnorna och misstänkta männen som har svensk respektive annan etnisk bakgrund än svensk. Brås skattning visar att nästan 60 % av de våldsutsatta kvinnorna på familjevåldsenheten i Malmö har annan etnisk bakgrund än svensk. Bland de misstänkta är andelen med annan etnisk bakgrund två tredjedelar. Med utgångspunkt i Malmös stora ärendevolym och med en hög andel våldsutsatta kvinnor med annan etnisk bakgrund än svensk är det inte orimligt att anta att Malmö är ett av de polisområden där hedersrelaterad brottslighet torde vara relativt vanligt förekommande.

Anmälningarna i Malmö tas i 53 % av fallen upp akut i samband med brottet. Då har polis nästan alltid kallats till platsen. Detta innebär att det i Malmö till stor del är yttre personal som bör ha den nödvändiga kunskapen för att kunna fånga upp huruvida ett brott är hedersrelaterat eller ej. Ytterligare 17 % av anmälningarna sker inom ett dygn från det att brottet har begåtts.⁵³

Brå konstaterar i sin rapport att uppkläringen var låg på koncept Karin, men ökade under 2012. En förklaring till detta kan vara att Karin i mindre grad än de andra polismyndigheterna uppfyllde de fyra framgångsfaktorer Brå identifierat i dessa ärenden. De faktorerna är som tidigare nämnts att det finns ett vittne som på något sätt styrker kvinnans berättelse, att målsäganden deltar i utredningen, att det finns en dokumenterad skada och att den misstänkte medger brottet åtminstone till viss del. En annan förklaring kan vara att en så stor del av kvinnorna har utländsk bakgrund. Under 2012 ökade dock de redovisade ärendena till åklagaren påtagligt från koncept Karin, från 29 till 36 procent. En förklaring till detta kan vara att efter den av Brå studerade perioden under 2010-2011 har Karin fått ytterligare personal- och resursförstärkning.

Brå drar slutsatsen att koncept Karins specifika arbetsätt inte per automatik leder till att polisutredningarna förbättras. Den förhoppning man haft om att det goda omhändertagandet i de fysiska miljöerna skulle leda till att fler kvinnor ville medverka har inte infriats. Under den studerade perioden var det inte vanligare att kvinnorna i Malmö vill medverka än i jämförda myndigheter.

Brå konstaterar att polisen visserligen i enlighet med regeringens och Rikspolisstyrelsens uttalade mål ger hög prioritet åt ärenden rörande våld i nära relation, men att detta inte är lätt att realisera. Polisverksamheten på Karin har präglats av svårigheter med täta chefsbyten, otydligt ledarskap, och svårt att rekrytera och behålla engagerad och kompetent personal. Brå framhåller att hög personalomsättning och oerfarna utredare får negativa

---

⁵³ Brå rapport 2013:8, "Utvärdering av koncept Karin", s.65 ff.

konsekvenser för utredningarna, vilket bekräftas av både polis, åklagare och våldsutsatta kvinnor i studien.

Även om uppkläringen ökade under 2012 var polisen i utvärderingen av Koncept Karin kritiska till sitt sätt att arbeta. Man såg flera förbättringsmöjligheter, men satte även detta i samband med att man då behövde tilldelas mer resurser. Brå kom bland annat till följande slutsatser efter sin utvärdering av Koncept Karin 2012. Jag anser att dessa slutsatser även kan appliceras på den hedersrelaterade brottsligheten dels då det utreds på samma enhet och de saker som problematiserats av Brå vad gäller våld i nära relation även gäller den hedersrelaterade brottsligheten.

Brå konstaterade att

- Höga förväntningar på att kvinnorna som en effekt av bra lokaler och bemötande ska delta i brottutredningarna inte är rimligt
- Man bör prioritera och organisera polisens arbete för att uppnå de framgångsfaktorer som är särskilt viktiga för personuppkläringen i ärenden rörande våld i nära relationer
- Personalen bör bestå ett tillräckligt antal personer som har engagemang och kompetens
- Det bör finnas bra rutiner och system för statistisk uppföljning för att kvalitetssäkra, följa upp och utveckla verksamheten kring våld i nära relationer.⁵⁴

4.6.1 Enkät till utredande personal på familjevårdsenheten Malmö

Av de utredare som var anställda på familjevårdsenheten under augusti 2013 fick 20 stycken möjlighet att svara på enkäten. 12 av dessa lämnade in enkätsvar.

Alla 12 uppgav att de kände till begreppet hedersrelaterat våld.

8 stycken uppgav att de under det senaste året handlagt ärende som enligt deras egen bedömning varit hedersrelaterat. Av dem uppgav fem stycken att antalet varit ca 2 st. En utredare uppgav att man haft flera stycken ärenden i månaden och en uppgav att man haft 10 stycken under det senaste året.

6 stycken uppgav att de visste hur polismyndigheten definierar hedersrelaterat våld. De ombads att med egna ord redogöra för definitionen och resultatet av detta blev att 4 stycken med egna ord beskrev att det rörde sig om ett förtryck från släkt/familj mot en annan familjemedlem på grund av att denne inte följde krav/normer som ställdes på dem.

---

⁵⁴ Brå rapport 2013:8, "Utvärdering av koncept Karin" s.32

Åsikterna om hur man får reda på att ett ärende är hedersrelaterat skilde sig mycket åt. 4 stycken uppgav att de inte visste. 4 stycken hänvisade till att åklagaren/FU ledaren bedömde det så. 3 stycken angav att det var deras egen bedömning eller känsla. En person uppgav att de hade fått uppgifter från Bosam, det vill säga efter en hot- och riskbedömning.

9 stycken uppgav att man vidtog speciella åtgärder om man fick uppgifter om eller bedömde att ärendet var hedersrelaterat. Den vanligaste åtgärden som då nämndes var skyddet av målsägande. Tre av enkäterna gav mer utförliga svar och nämnde att man bör sära på personer, ta telefoner i beslag, göra släkträd, beakta att alla familjemedlemmar kan vara involverade, att alla förhör skall vara videoförhör, att inte använda lokala tolkar. Två stycken nämnde att man omgående bör ”flagga” att ärendet kan vara hedersrelaterat till åklagaren.

8 stycken uppgav att man inte fått någon speciell utbildning angående hedersrelaterat våld.

5 stycken svarade ja på frågan om man visste vart inom polisorganisationen man skall vända sig för att få hjälp med frågor som rör hedersrelaterat våld. Av dessa uppgav 3 stycken FU ledare/Åklagare. Två stycken angav Bosam, familjevårdsenheten samt kriminalunderrättelsen.

4.6.2 Slutsatser av enkäten

De slutsatser man kan dra av enkäten är inte långtgående, då underlaget är litet. Det kan dock ge en fingervisning om hur stor kunskapen om dessa brott är hos den utredande personalen i Malmö och också om vilken kännedom personalen om har kring vilka metodstöd som finns tillgängliga.

Merparten av de tillfrågade ansåg själva att de hade handlagt mer än ett hedersrelaterat ärende under det senaste året. Ca hälften uppgav att de visste hur polismyndigheten definierar hedersrelaterat våld. När de ombads beskriva detta med egna ord kunde en tredjedel beskriva åtminstone några av de kriterier som finns med i definitionen. Hur man får reda på att ett ärende är hedersrelaterat verkar det råda osäkerhet kring. Merparten visste inte eller trodde att man får reda på det via FU ledare. Det är således inte tillräckligt tydliggjort att man själv som utredare bör undersöka om det kan finnas ett hedersrelaterat motiv eller en hedersrelaterad kontext vilket sannolikt leder till att de frågor som kan fånga upp ett sådant motiv inte ställs.

Merparten uppgav också att man inte fått någon specifik utbildning kring hedersrelaterad brottslighet, vilket stämmer väl överens med uppgifterna från rikspolisstyrelsen om vilka utbildningssatsningar som gjorts.

Utbildningsåtgärder som främst riktat sig till kontaktpersoner på myndighetsnivå har inte nått de utredare som handlägger brotten.

På frågan vilka specifika åtgärder man vidtar om man identifierat ett ärende som hedersrelaterat svarade merparten att man vidtar skyddsåtgärder för målsäganden. Jag anser att det pekar tydligt på att man kommit långt i brottsofferarbetet och i arbetet med skyddet av målsäganden. Det är mycket som är vunnet i och med detta. Dock leder inte detta till att brotten klaras upp. Kunskapen om de viktiga brottsutredande åtgärderna fanns endast hos ett fåtal.

Mindre än hälften angav att de visste vart man skulle vända sig för att få stöd i hedersrelaterade brottsutredningar och de flesta angav då FU-ledaren. Att en utredare kan vända sig till sin förundersökningsledare för att få stöd och vägledning i en utredning är visserligen korrekt, men det är ändå slående att ingen hade kännedom om vare sig den kontaktperson som utbildats inom myndigheten, metodstödet som finns på intranätet som vänder sig till utredande personal samt personal i yttre tjänst eller det nationella resursteam som vid enkättilfället fanns tillgängligt för utredningsstöd.

5 Rättslig reglering

I detta kapitel skall uppsatsen behandla lagstiftningen kring de brott som statistiskt sett oftast är aktuella vid hedersrelaterad brottslighet samt redogöra för annan lagstiftning som kan bli särskilt aktuell vid ett brott med en hedersrelaterad kontext. Då de hedersrelaterade brotten ofta faller inom ramen för våld i nära relation redogörs även för brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. I samband med redogörelsen för den rättsliga regleringen redogörs för de särskilda svårigheter som uppstår vid dessa brott då brottet har ett hedersrelaterat motiv. ”Heder” som begrepp har inte någon självständig plats i lagstiftningen, men att ett sådant motiv ligger bakom ett brott kan ändå få betydelse genom straffmätningen. Straffmätning och straffvärde och på vilket sätt ett hedersmotiv kan beaktas tas upp i slutet av kapitlet.

5.1 Aktuella brottsrubriceringar vid hedersrelaterat våld

5.1.1 Olaga frihetsberövande

4 kap. 2 § BrB

Den som i annat fall än som sägs i 1 eller 1 a § för bort eller spärrar in någon eller på annat sätt berövar honom eller henne friheten, döms för olaga frihetsberövande till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, döms till böter eller fängelse i högst två år

Det har visats att föräldrar i hedersärenden antingen direkt låst in sina döttrar eller satt dem under bevakning så att de inte kunnat lämna bostaden. Det har också förekommit att unga kvinnor tvingats med på bilfärder mot sin vilja av släktingar som utövat våld mot dem eller hotat om våld.⁵⁵

Andra sätt att beröva en person friheten kan vara att binda någon eller att ställa någon under bevakning. Även att helt kort tid beröva någon friheten är att bedöma som ett olaga frihetsberövande till skillnad från att rent tillfälligt beröva någon sin rörelsefrihet t ex genom fasthållning. Att bara inskränka en persons rörelsefrihet som att t ex låsa ute någon från en bostad eller undanhålla bilnycklar eller liknande är däremot inte att anse som olaga frihetsberövande utan det kan då istället bli fråga om ofredande eller egenmäktigt förfarande.⁵⁶ Försök, förberedelse och stämpling till olaga frihetsberövande samt underlåtenhet att avslöja sådant brott är straffbart enligt 4 kap. 10§ BrB.

⁵⁵ Handbok från Åklagarmyndigheten 2006, ”Hedersrelaterat våld”, s.33

⁵⁶ Rättsdatabas, Zeteo, Norstedts juridik. Lagkommentar

5.1.2 Olaga tvång

4 kap. 4 § BrB

Den som genom misshandel eller eljest med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något, dömes för olaga tvång till böter eller fängelse i högst två år. Om någon med sådan verkan övar tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, dömes ock för olaga tvång, såframt tvånget är otillbörligt.

Är brott som avses i första stycket grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen innefattat pinande till beaktelse eller annan tortyr.

Målsäganden i hedersrelaterade ärenden berättar ofta om flera typer av olaga tvång t ex att de har tvingats begränsa sitt livsutrymme och bestämmanderätten över sin egen person på olika sätt genom våld, hot om våld eller i värsta fall dödshot. Det kan handla om att målsäganden inte tillåts ha pojkvän, umgås med vem hon vill eller bestämma över sitt eget utseende etc. Det kan även handla om att gifta sig med någon mot sin vilja. Andra exempel på olaga tvång är där man inte lyckats styrka att målsäganden berövats sin frihet, men där hon ändå genom våld, hot om misshandel eller genom dödshot tvingats tåla att stanna inne på sitt rum eller kvarstanna i hemmet. Olaga tvång bör därför kunna utgöra ett alternativt yrkande till olaga frihetsberövande.⁵⁷

Olaga tvång förekommer dock i princip aldrig som uppsatt brottsmisstanke. Specifika frågor kring hur förtrycket ser ut ställs inte systematiskt av polisen⁵⁸ och i ärenden där det framkommit att kvinnan riskerar att bli bortgift mot sin vilja så har fokus inte lagts på det utan den informationen har mer karaktären av bakgrunds- eller biinformation. Trots att det framgår att kvinnorna blivit bortgifta mot sin vilja finns sällan uppgifter om vari tvånget bestod.⁵⁹ De bevismässiga problemen handlar om att det är sällan som våld kommer till användning eller att det ens är uttryckliga hot. De hot som används är ofta mer subtila.

För straffbarhet förutsätts att tvånget sker genom våld eller genom vissa slag av hot. Med våld avses inte bara vad som i andra lagrum betecknas som ”våld å person”, dvs. misshandel eller annat fysiskt betvingande, utan också lindrigare former av våldsanvändning mot en annan person. Det krävs däremot att våldet har varit så kraftigt att det övervunnit ett motstånd från offrets sida. Tvånget kan ske genom hot om brottslig gärning och det omfattar också sådana fall då någon tvingar en annan person genom våld

⁵⁷ Handbok från Åklagarmyndigheten 2006, ”Hedersrelaterat våld”, s.34

⁵⁸ Brå:s rapport 2012:1 ”Polisens utredningar av hedersrelaterat våld” s.19

⁵⁹ A.a. s.23

som riktar sig mot offrets egendom. Som exempel kan nämnas att någon tvingar en annan person att lämna en upplysning genom att börja slå sönder offrets tillhörigheter.⁶⁰ Försök eller förberedelse till grovt olaga tvång är straffbart enligt 4 kap. 10§ BrB.

5.1.3 Olaga hot

4 kap. 5 § BrB

Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Olaga hot är mycket vanligt förekommande i hedersrelaterade ärenden. Det är då fråga om dödshot och hot om att föra unga kvinnor ut ur landet mot deras vilja för att gifta bort dem, och även hot om misshandel förekommer. Det är inte alltid hoten uttalas direkt utan det kan vara fråga om underförstådda hot. Ibland utförs dessa med hjälp av symbolik som det kan vara svårt att se om kunskap om vad det innebär inte finns. En möjlighet är då att få symboliken bekräftad av någon annan inom den etniska gruppen. Ett exempel som brukar nämnas i dessa sammanhang är om en person får en röd ros, vilket i dessa kretsar utgör ett direkt dödshot och innebär att den som fått rosen skall dö.

Det krävs att hotet är allvarligt menat, men det är enligt bestämmelsen tillräckligt att hotet är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig rädsla för att hotet ska verkställas. I bestämmelsen fäster man alltså framför allt avseende vid hur situationen har tett sig från den hotades synpunkt. Även om hotet inte leder till att den hotade blir rädd för att hotet ska realiseras, på grund av att hon inte förstår dess allvar, kan det vara fråga om olaga hot. Vad som förutsätts är ju att hotet ”är ägnat att hos offret framkalla en allvarlig fruktan. För straffbarhet krävs alltså inte att den hotade verkligen blir rädd, men med den valda utformningen av bestämmelsen utesluts från det straffbara området sådana fall då det för den hotade varit *uppenbart* att hotet inte kunde vara allvarligt menat. Det krävs inte att hotet uttalas direkt till den hotade. Hotet kan uttalas till en annan person än offret, om det är tänkt (och möjligt) att offret ska få veta om hotet. Ansvar för olaga hot kan därför komma i fråga också när hotet har kommit till den hotades kännedom genom förmedling av en tredje person. För att olaga hot ska föreligga förutsätts dock att hotet har kommit till den hotades kännedom.⁶¹

Med stöd av vad som anfördes när den särskilda straffskalan för grova brott infördes bör det i hedersärenden i många fall kunna argumenteras för att de

---

⁶⁰ Zeteo lagkommentar

⁶¹ Zeteo, NJ, 4 kap. 5§ BrB, lagkommentar

olaga hoten bör bedömas som grova brott.⁶² Försök, förberedelse eller stämpling till olaga hot straffas inte.

5.1.4 Ofredande

4 kap. 7 § BrB

Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, döms för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.

Ett beteende som finns bland de hedersrelaterade ärendena är att målsäganden oupphörligen förföljs och bevakas av släktingar vilket bör kunna betraktas som ett ofredande under förutsättning att det kan betecknas som ett "hänsynslöst beteende". Andra exempel på ofredande från åklagarmyndighetens kartläggning är att målsäganden utsatts för upprepade, regelrätta förhör, att deras mobiltelefoner kontrollerats, att de tvingats att utstå upprepade kränkande och nedsättande tillmälen samt uppmanats att ta sitt liv. Även i dessa fall borde ofredandebestämmelsen kunna komma att tillämpas.⁶³

Om åtal gäller att ofredande som inte förövats på allmän plats får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Gränsdragningen mot lindrig misshandel innebär att även om en misshandel är lindrig, t.ex. en spark som bara medför en obetydlig skada eller en lindrig smärta, bör den alltså bedömas som misshandel och inte som ofredande.

Att hindra en kvinna från att komma fram, att ta henne under armen för att förmå henne att följa med eller att antasta henne med klappar eller liknande smekningar. Det anses att en handling som består i att en man närmar sig en kvinna för att nå sexuell förbindelse faller under bestämmelsen om ofredande också om detta inte sker på ett handgripligt sätt. Detta följer av att också ett otillbörligt närmande i ord kan straffas med stöd av denna bestämmelse. Vad som bör krävas är att närmandet verkligen är så grovt att det ska kallas för "ett ofredande".

För att en gärning ska anses innebära ett ofredande genom "hänsynslöst beteende" måste krävas att handlingen enligt vanlig värdering kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning. Som exempel kan nämnas att någon genom telefonpåringningar eller hög musik stör en annan persons nattro eller trakasserar honom på något annat sätt. Också telefonförföljelse på dagarna hör hit.⁶⁴ Försök, förberedelse eller stämpling till ofredande har inte straffbelagts.

Om ofredandegärningar sker i tillräckligt stor omfattning och över tid bör de även kunna bedömas som grov fridskränkning tillsammans med andra

---

⁶² Handbok från Åklagarmyndigheten 2006, "Hedersrelaterat våld", s.36

⁶³ Handbok från Åklagarmyndigheten 2006, "Hedersrelaterat våld", s.38

⁶⁴ Zeteo, NJ, Lagkommentar

gärningar. Man bör också beakta handlingens möjliga straffbarhet enligt bestämmelsen om olaga förföljelse i 4 kap. 4 b § BrB.

5.1.5 Brytande av telehemlighet

4 kap. 8 § BrB

Den som olovligen bereder sig tillgång till ett meddelande, som ett post- eller telebefordringsföretag förmedlar som postförsändelse eller i ett elektroniskt kommunikationsnät, döms för brytande av post- eller telehemlighet till böter eller fängelse i högst två år.

Att en person kontrollerar en annan persons mobiltelefon och tar del av ett ännu inte öppnat textmeddelande är ett brott straffbart enligt den aktuella bestämmelsen. Detta är också ett brott som kan ingå som ett led i en grov fridskränkning. Detta brott är något som har tagits upp av målsäganden i de hedersrelaterade ärenden åklagarmyndigheten kartlagt, men som inte har upptagits vare sig i anmälan eller i åtal. Inga kompletterande frågor har ställts till målsägande av polisen när de har fått kännedom om händelsen.⁶⁵

Brottet får endast åtalas av åklagare om målsäganden anger brottet till åtal eller åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Skyddet för meddelandet sträcker sig från den tidpunkt då meddelandet har avlämnats till befordran och till det att meddelandet har lämnats ut till mottagaren. Om någon till exempel olovligen har berett sig tillgång till ett brev eller ett telegram efter det att meddelandet i vederbörlig ordning har lämnats i adressatens bostad eller brevlåda, är gärningen inte straffbar som brytande av post- eller telehemlighet. I ett sådant fall kan straff på grund av bestämmelserna om intrång i förvar bli aktuella.⁶⁶ Försök och stämpling till brott som avses i 8 § är inte belagda med straff. I fråga om brytande av telehemlighet upptas i 9 b § för ett visst fall ett stadgande om ansvar för förberedelse.

5.1.6 Intrång i förvar

4 kap. 9 § BrB

Den som, utan att fall är för handen som i 8 § sägs, olovligen bryter brev eller telegram eller eljest bereder sig tillgång till något som förvaras förseglat eller under lås eller eljest tillslutet, döms för intrång i förvar till böter eller fängelse i högst två år.

⁶⁵ Handbok från Åklagarmyndigheten 2006, "Hedersrelaterat våld", s.39

⁶⁶ Zeteto, NJ, lagkommentar

Om någon regelmässigt öppnar all post adresserad till någon annan i syfte att t.ex. kontrollera vilka personen har kontakt med är detta att bedöma som intrång i förvar. Även detta är ett brott som kan ingå i en grov fridskränkning. Även de här omständigheterna är något som målsäganden har berättat om i de undersökta ärendena men som inte har lett till någon åtgärd ifrån polis eller åklagare.

Brottet får endast åtalas av åklagare om målsäganden anger brottet till åtal eller åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

I detta lagrum finns en bestämmelse som gäller en handling då någon olovligt bryter ett brev eller telegram eller bereder sig tillgång till något som förvaras förseglat, under lås eller på annat sätt tillslutet. Brottbenämningen är intrång i förvar och bestämmelsen är subsidiär i förhållande till brytande av post- eller telehemlighet enligt 4 kap. 8 §.

5.1.7 Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning

4 kap 4§ BrB

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.

Bakgrunden till detta relativt nya delikt i brottsbalken som infördes 1998 är att det är svårt att tillräckligt beakta det straffvärda i upprepade och systematiska kränkningar som var för sig kan vara ganska bagatellartade gärningar. Brottet grov kvinnofridskränkning, vid kränkningar mot nära anhöriga kvinnor, och grov fridskränkning som omfattar kränkningar av barn och andra närstående personer, är tänkt att avhjälpa detta.⁶⁷

Brottskatalogen i 4 kap. 4 a § brottsbalken (BrB) har i juni 2013 ändrats på så sätt att den nu omfattar fler brottstyper än tidigare. Förutom brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid samt sexualbrott ingår nu även skadegörelsebrott och överträdelse av kontaktförbud. Syftet med ändringarna är att ytterligare stärka det straffrättsliga skyddet mot upprepade kränkningar av närstående eller tidigare närstående personer.⁶⁸

---

⁶⁷ Zeteo, NJ, lagkommentar

⁶⁸ Prop. 2012/13:108, "Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning"

Fridskränkingsbrotten har två särskilda bevissvårigheter. Det ena är att dessa brott i princip alltid begås i hemmet där det saknas åsyna vittnen. Det saknas ofta teknisk bevisning och annan stödbevisning. Det andra är att brottet begås mot en närstående, vilket innebär att det finns känslomässiga bindningar som gör att både vittnen och målsägande lättare kan påverkas av den misstänkte. Med beaktande av detta är det av största vikt att det utförs korrekta initialåtgärder för att säkra den eventuella stödbevisning som finns.

Hedersproblematik kan vara en komplikation i dessa ärenden, dels genom att gärningarna i sig kan vara hedersrelaterade och dels genom att gärningarna kan vara begångna i en hedersrelaterad miljö. Det krävs då särskilda hänsynstaganden under förundersökningen som skiljer sig från de som görs vid handläggningen av ärenden som inte är hedersrelaterade. För att hedersproblematiken överhuvudtaget skall bli synlig krävs att åklagaren uppmärksammar att gärningen begåtts i en hedersrelaterad miljö samt att denne kan särskilja hedersrelaterade gärningar från andra. För att kunna göra detta krävs att familjeförhållandena utreds samt att frågan om vad motivet till gärningen är ställs. Motivets utreds genom att det i förhör bör ställas frågor till målsägande, misstänkt och familjemedlemmar om t ex vad som skulle hända om målsäganden umgicks med män eller klädde sig som hon ville och andra frågor som rör möjligheten att göra egna, personliga val. Även om motivet inte i sig utgör ett brottsrekvisit så kan de bakomliggande faktorerna ha stor betydelse.⁶⁹

Den brottsliga handlingen är konstruerad på så sätt att den består av flera, var för sig straffbelagda gärningar som alla riktats mot samma målsägande under en viss begränsad tid. Detta innebär att flera av de i paragrafen angivna brottsliga gärningarna måste vara uppe till domstolens bedömning samtidigt. Hur många kränkande gärningar som krävs för att det skall anses att kränkningen är ”upprepad” bör bedömas med utgångspunkt i gärningarnas karaktär. Ju allvarligare gärningarna är, desto färre gärningar krävs för att den skall anses vara upprepad. Normalt måste det röra sig om fler än två enskilda gärningar. Det finns dock inget krav på tidigare lagfört brott utan det är tillräckligt att de åtalade gärningarna vid en samlad bedömning utgör en upprepad kränkning av målsägandens identitet. Om det begåtts andra allvarligare gärningar enligt 3,4 eller 6 kap brottsbalken som det på grund av reglerna om konkurrens ska dömas särskilt för, och därför inte ingår i fridskränkingsbrottet, kan domstolen ändå beakta vid bedömningen av om gärningarna utgjord led i en ”upprepad kränkning”. I rättsfallet NJA 1999 s 102 konstaterade domstolen att det principiellt inte finns något hinder mot att beakta tidigare lagförda gärningar. De belyser endast de förhållanden som de åtalade gärningarna begåtts under och är således inget som den åtalade på nytt döms för. Detta rättsfall och motiven till paragrafen bekräftar uppfattningen att tidigare brottslighet kan beaktas vid bedömningen av huruvida gärningarna varit ett led i en upprepad kränkning.⁷⁰ Finns det tidigare domar för samma typ av brottslighet mot samma målsägande kan det räcka med två nya brottsliga gärningar, men

⁶⁹ Handbok från Åklagarmyndigheten, 2012 ”*Handläggning av fridskränkingsbrotten*” s.26

⁷⁰ Prop. 1998/99:145 ”*Ändring av fridskränkingsbrotten*” s.13

oavsett tidigare lagföring krävs det att flera brottsliga gärningar är uppe till domstolens bedömning samtidigt.

Handlingar som kan tyckas utgöra en del av kränkningen som nedlåtande uttalanden eller kontrollerande beteenden som t ex att målsäganden inte får gå ut men som inte når upp till en brottsrubricering kan inte åberopas som grund för att de åtalade enskilda brotten utgör ett led i en upprepad kränkning. Sådant kränkande agerande som i sig inte är straffbelagt kan istället få betydelse för bedömningen av straffvärdet. Kravet på en ”upprepad kränkning” innebär också att det måste föreligga ett visst tidsmässigt samband mellan gärningarna. Den yttersta gränsen för detta är preskriptionstiden. För brottet grov kvinnofridskränkning är detta tio år, men med den reservationen att de enskilda gärningarna preskriberas var för sig.

Huruvida gärningarna varit ägnade att allvarligt skada brottsoffrets självkänsla ska enligt motiven besvaras med beaktande av brottsoffrets hela situation. Det behövs inte bevisas att brottsoffrets självkänsla verkligen har skadats, utan det räcker med att gärningarna typiskt sett varit ägnade att allvarligt skada självkänslan. Det krävs inte att gärningsmannen haft detta syfte, det räcker med att gärningsmannen haft uppsåt i förhållande till de faktiska omständigheter som läggs till grund för bedömningen av frågan om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada brottsoffrets självkänsla.

Gärningarna skall rikta sig mot samma offer. I brottsbalken finns inte någon definition av begreppet ”närstående”. Med närstående eller tidigare närstående person avses en person som gärningsmannen har eller haft ett förhållande med t ex. någon som är eller har varit gift med gärningsmannen eller som sammanbor eller har sammanbott med gärningsmannen under äktenskapsliknande former. Närståendebegreppet omfattar dessutom personer som är närstående på annat sätt t ex. en syster eller bror, mor eller far, barn eller styvbarn. Det normala kravet enligt förarbetena⁷¹ är att gärningsmannen och den kränkta bor eller har bott tillsammans. Högsta Domstolen har dock i NJA 2004 s 97 tagit ställning till att även icke sammanboende personer kan vara närstående och att det avgörande skall vara att det föreligger en praktisk och känslomässig bindning av inte obetydlig varaktighet som kan innebära att ett brottsoffer befinner sig i en särskilt utsatt situation.

5.2 Medverkan och medgärningsmannaskap

Den svenska straffrätten bygger på ett individuellt straffansvar, men det utesluter inte att flera individer kan ställas till ansvar för ett brott. Hedersrelaterad brottslighet innebär att det ofta är flera personer som utsätter offret för kränkningar och brottsliga gärningar eller på andra sätt medverkar till den brottsliga gärningen. Att låta dessa personer gå fria från ansvar kan bli orimligt även om de inte uppfyller alla rekvisiten för att

---

⁷¹ Prop. 1997/98:55, ”Kvinnofrid”

kunna dömas för brottet. I svensk rätt finns därför bestämmelser om ansvar för medverkan. I de fall man inte vet vem av gärningsmännen som orsakat vilken skada, men man vet att någon av dem har gjort det, kan det bli aktuellt med reglerna om medgärningsmannaskap.

Bestämmelserna om medverkan finns i 23 kap 4§ BrB. Begreppet inkluderar gärningsman, anstiftare och medhjälpare. Den som har främjat en gärning med råd eller dåd kan dömas för medverkan trots att den personen inte uppfyller alla rekvisiten i brottsbeskrivningen. Till råd räknas verbal uppmuntran eller att man på annat sätt visar att man står på gärningsmannens sida. Till dåd kan räknas nästintill obetydliga bidrag som t ex att hålla gärningsmannens rock⁷²

Har en person övertalat och förmått någon annan att utföra brottet kan den dömas för anstiftan av brottet. Har en person främjat ett brott kan den dömas för medhjälp.

Medgärningsmannaskap innebär att ingen ensam har begått brottet, utan flera personer tillsammans har begått ett brott och är ett beakta som gärningsmän. Brotten har då ofta möjliggjorts av alla tillsammans men man kan inte utreda vem som har gjort vad. Alla gärningsmän måste ha haft vetskap om varandra och agerat i gemensamt och i samförstånd. Detta samförstånd kan vara ett tyst samförstånd.⁷³

I hedersrelaterade ärenden är det fråga om kollektiva bestraffningar och det förekommer inte sällan flera gärningsmän. Det kan vara fråga om både syskon, föräldrar och andra släktingar som är involverade i kontrollen av målsäganden. I de undersökningar jag har tagit del av inom ramen för detta arbete har jag dock inte hittat något större underlag för hur mycket man under förundersökningen jobbat medvetet med att det kan finnas fler involverade, antingen som gärningsmän, anstiftare eller medhjälpare. Inte heller har jag hittat någon problematisering av huruvida åklagaren med ett mer utförligt utredningsmaterial kunnat åtala flera personer.

5.3 Straffmätning

Begreppet *straffvärde* är ett centralt begrepp och utgångspunkten vid straffmätning och påföljdsval. Straffvärde är ett mått på hur allvarligt brottet är i förhållande till andra brott. Straffvärdebedömningen framgår av 29 kap 1-3§§. Straffvärde delas upp i abstrakt straffvärde och konkret straffvärde. Det abstrakta straffvärdet är straffskalan, som bestäms av lagstiftaren. Det konkreta straffvärdet bestäms av domstolen inom ramen för brottets straffskala och avser den begångna gärningens specifika straffvärde

I 29:1 1 st BrB anges de allmänna grunder enligt vilka straffmätning ska ske. Huvudregeln är att straff ska mätas ut efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Detta innebär att

---

⁷² NJA 1963s.574

⁷³ Zeteo rättsdatabas

- utgångspunkten är *brottet*
- straffet skall bestämmas inom den för brottet gällande *straffskalan*
- straffet skall stå i *proportion* till brottet, det vill säga att ju svårare brottet är desto strängare bör påföljden bli (*proportionalitet*)
- lika fall skall behandlas lika (*ekvivalens*)

Vilken *straffskala* som är tillämplig i det enskilda fallet framgår normalt av den brottsbeskrivning som är aktuell. Vid gradindelade brott är den tillämpliga straffskalan beroende av till vilken grad brottet bedöms höra. Vid bestämmandet av straffvärdet skall inte de omständigheter som redan legat till grund för avgörandet av gradindelningen av brottet ytterligare beaktas i försvarande riktning.

Frågan om vilka faktorer som ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet regleras i 29:1, 2st BrB. Där anges att det vid bedömningen av straffvärdet skall beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft.

I 2 och 3 §§ 29 kap BrB ges mer konkreta exempel på andra faktorer som kan vara av betydelse för straffvärdet. Det är de objektiva omständigheterna vid brottet som skall beaktas. Gärningsmannens person, hans tidigareandel eller vad som inträffat efter brottet saknar i princip betydelse för straffvärdet. I den mån man beaktar detta vid straffmätningen görs det i 4,5 och 7 §§.⁷⁴

Som *försvarande* omständigheter skall enligt 29:2 BrB särskilt beaktas:

- 1p. om den tilltalade avsett att brottet skulle få allvarigare följder än det faktiskt fått (så kallat *subjektivt överskott*, det vill säga gärningsmannens uppsåt sträckte sig längre än till vad han uppnådde.)
- 2p. om den tilltalade visat stor hänsynslöshet
- 3p. om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig
- 4p. om den tilltalade utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende
- 5p. om den tilltalade förmått någon annan att medverka till brottet genom tvång, svek eller missbruk av hans eller hennes ungdom, oförstånd eller beroendeställning.
- 6p. Om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering
- 7p. Om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet eller
- 8p. Om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

⁷⁴ Dahlström, Strand, Westerlund "Brott och påföljder" s. 423

De hedersrelaterade gärningar som begås i ett ”preventivt” syfte för att förhindra att målsäganden drar skam över familjen berövar i sin tur målsäganden möjligheten att fritt utforma sitt val och göra självständiga val, vilket är en omständighet som bör verka i straffskärpande riktning

Många hedersbrott leder till att målsäganden berövas möjligheten att bo kvar i sitt hem med sin familj, fortsätta sin skolgång eller överhuvudtaget ha kontakt med familj eller vänner under lång tid och även detta bör kunna verka i straffskärpande riktning

De omständigheter som anses som försvårande skall av åklagaren preciseras i stämningsansökan

Enligt Åklagarmyndigheten torde följande kunna framhållas som försvårande i just hedersrelaterade ärenden:

- en gärning utförd mot ett barn av en eller flera närstående i hedersrelaterade fall, precis som i andra fall, kan framhållas som en försvårande omständighet (29:2 8p). Även de gärningar som begås av en äldre släkting mot en yngre släkting där denne är över 18 år kan framhållas som försvårande. (29:2 3p)
- om den tilltalade förmått någon annan medverka till brottet (29:2 5p). Hedersbrott utförs inte sällan av äldre och yngre släktingar till målsäganden. I en familj med starkt hederstänkande är det normalt helt uteslutet för en yngre medlem i familjen att gå emot en äldre. Om det i målet har klarlagts att familjestrukturen är starkt patriarkalisk, att de äldre bestämmer och att barnen alltid lyder samt att gärningsmannen varit införstådd med detta borde man kunna dra slutsatsen att den äldre familjemedlemmen utnyttjat sin yngre släktings ungdom/beroendeställning till att förmå denne att medverka vid brottet.
- Om den tilltalade visat särskild hänsynslöshet utöver den hänsynslöshet som normalt ingår i utövandet av ett brott och som beaktas i rekvisiten för brottet 29:2 2p. Åklagarmyndigheten ger exemplet ett olaga frihetsberövande där målsäganden utöver att hon berövats sin frihet inte tillåts äta, dricka eller gå på toaletten eller en misshandel där gärningsmannen avsiktligt åsamkat målsäganden sådan skada att hon erhållit bestående men i syfte att hon skall ”förlora sitt värde på äktenskapsmarknaden”.
- Om målsäganden berövas möjligheten att bo kvar i sitt hem tillsammans med sin familj, fortsätta sin skolgång eller att ha kontakt med familjemedlemmar och vänner bör kunna verka i straffskärpande riktning

De gärningar där motivet är att återupprätta en förlorad heder är normalt välplanerade och eftersom ett övervägt handlande har större straffvärde än en impulshandling kan ett sådant motiv göra att straffvärdet påverkas i skärpande riktning.

Vid straffvärdesbedömningen finns möjlighet att beakta förmildrande omständigheter (29:3 BrB) men dessa bör inte bli aktuella på grund av att brottet har ett hedersmotiv⁷⁵

Det finns dock en bestämmelse i 23:5 BrB om förmildrande omständigheter vid medverkan som kan bli tillämplig särskilt i hedersrelaterade ärenden. Om någon förmått medverka till ett brott genom tvång, svek eller missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroendeställning eller om gärningspersonen medverkat i mindre mån, kan straffet sättas under det som är för brottet stadgat. För att denna bestämmelse skall bli tillämplig krävs att gärningsmannen inte ensam utfört brottet. Om en förmildrande omständighet av det här slaget anses föreligga är det i regel så att en försvärande omständighet för någon annan medverkande föreligger. (se 29:2 5p BrB)

5.4 Beviskrav

För att gärningarna skall anses bevisade måste åklagaren ställa utom allt rimligt tvivel att det har gått till såsom åklagaren påstår.⁷⁶ Alternativa hypoteser som talar till den tilltalades fördel skall beaktas och ligga till grund för bedömningen om de inte utesluts av bevisningen i målet.

Ett åtal är inte styrkt genom att den misstänktes och målsägandes utsaga vägs mot varandra och målsägandes utsaga bedöms väga tyngre.⁷⁷ En alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan dock i förening med vad som har framkommit i målet i övrigt vara tillräckligt för en fällande dom. Vad som framkommit i målet i övrigt kan t ex. vara målsägandes beteende efter händelsen. Domstolarna har en skyldighet att analysera parternas utsagor och bedöma om relevant stödbevisning har först in i målet. Målsägandes berättelse bör i den del det är praktiskt möjligt ha blivit kontrollerad under förundersökningen. Möjliga och relevanta utredningsåtgärder bör ha vidtagits för att belysa detta, annars bör det belasta åklagaren och räknas till den tilltalades fördel. Utredningens robusthet och grundlighet måste vara mer omfattande ju allvarigare brottet är.⁷⁸

Trovärdighetsbedömningen av utsagor är således central där annan bevisning saknas, vilket ofta är fallet i hedersrelaterade ärenden. Förhören under förundersökning bör alltså hållas på så vis att de ger en god grund för domstolen att kunna göra en trovärdighetsbedömning. Det är dock än viktigare att en utredning ligger till grund för att föra in sådana omständigheter som kan styrka målsägandes berättelse. I de ärenden där bevisningen i väsentlig mån utgörs av målsägandes utsaga är en eventuell stödbevisning eller andra omständigheter ovärderlig.

---

⁷⁵ Handbok från Åklagarmyndigheten 2006, "Hedersrelaterat våld", s.46 f

⁷⁶ NJA 1980 s. 725

⁷⁷ NJA 1992s.446, NJA 2009 s.447 I och II

⁷⁸ NJA 2009 s. 447 I och II, NJA 2010 s.671

5.5 Lagföring

Statistik avseende lagföring för de hedersrelaterade brotten finns inte tillgängligt idag. Istället får uppskattningar göras med hjälp av åklagarmyndighetens och Brås undersökningar.

Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum har gjort en genomgång av 74⁷⁹ stycken hedersrelaterade ärenden där det äldsta är från 1994 och det yngsta från 2006. Undersökningen visar i dessa ärenden att lagföringsprocenten är hög, 78 %. ⁸⁰ Att gärningarna har varit hedersrelaterade har avspeglats i gärningsbeskrivningarna i några enstaka fall genom att åklagarna har tagit in uppgifter om motivet till gärningarna som en försvårande omständighet. I några fall har det i domskälen uttryckligen angetts att motivet till gärningen har varit hedersrelaterat eller så har förhållandet kring brottet beskrivits utan att man klassificerat det som hedersrelaterat. Hedersaspekten eller gärningsmannens motiv har i några fall uttryckligen haft betydelse för trovärdighetsbedömningen, påföljdsvalet eller straffmätningen.

Brås undersökning 2013⁸¹ ger en något annan bild. Enligt Brås undersökta ärenden blir få hedersrelaterade ärenden personuppklarade, dvs. åtal väcks, strafföreläggande utfärdas eller åtalsunderlåtelse meddelas. 16 av deras 117 studerade ärenden personuppklarades. Undersökningen innehåller ingen uppgift om lagföring.

Åklagarnas studie baseras på mestadels redovisade ärenden till åklagare, medan Brås studie baseras på en fritextsökning redan på anmälningsstadiet. Både Brås studie och åklagarnas studie är dock intressanta för uppsatsen. Brås studie visar svårigheten med att utreda dessa ärenden så att de kan ligga till grund för ett åtal, medan Åklagarnas studie visar att om ärendet väl utreds så långt så är lagföringsmöjligheten relativt god.

---

⁷⁹ Fem av ärendena avfördes som icke hedersrelaterade

⁸⁰ Handbok från Åklagarmyndigheten 2006, "Hedersrelaterat våld", s.57

⁸¹ Brå rapport 2012:1 "Polisens utredningar av hedersrelaterat våld"

6 Analys

Syftet med denna uppsats är att redogöra för vilken betydelse rätt kunskap, förstahandsåtgärder och utredningsmetodik spelar för personupplärning och lagföring. Jag vill också undersöka om den kunskapsatsning som gjorts av regeringen och rikspolisstyrelsen har lett till att polisen idag jobbar kunskapsbaserat med hedersrelaterade brott.

Det är idag fortfarande en risk för att hamna i en diskussion kring huruvida hedersrelaterade brott bör in ta en särställning inom rättsväsendet och rättstillämpningen. Detta trots att det vid ett flertal tillfällen under de senaste åren konstaterats att så bör vara fallet av både regeringens tillsatta utredare samt av polis- och åklagarmyndighet. Hedersrelaterat våld har särdrag som gör att det inte enbart kan förstås som våld mot kvinnor. Polis- och åklagarmyndigheten har besvarat denna fråga jakande med hänvisning till att det behövs för att kvinnan skall få rätt stöd och skydd, för att man skall använda rätt utredningsstrategi och för att kunna få en riktig påföljd då denna är avhängig motivet för gärningen. Jag anser att detta är riktigt och att vi idag har kommit så långt att vi istället bör diskutera *hur* vi skall utreda brotten med största möjliga framgång.

6.1 Bristande statistik

Det är svårt att bilda sig en uppfattning om förekomsten av hedersrelaterat våld i Sverige idag. Senaste uppskattningen att 100 000 unga mellan 15-25 år lever med hedersrelaterade begränsningar pekar på att problemet är relativt stort. I vilken utsträckning detta märks inom rättsväsendet kan vi dock inte få något direkt svar på, då den statistiken fortfarande saknas. Det finns varken uppgifter om antal anmälningar, nedlagda förundersökningar, åtalsunderlåtelse, åtal eller lagföring som är tillförlitliga. De siffror som finns är uppskattningar och den som knyter an till rättsväsendet är åklagarmyndighetens uppskattning baserad på hot- och riskbedömningar där antalet uppskattades till 540 stycken anmälningar per år i hela landet. Det kan antas att det finns ett relativt stort mörkertal och att den faktiska siffran är högre då hot- och riskbedömningarna inte fångar upp alla hedersrelaterade ärenden. Den slutsats som kan dras av detta är att det finns en inte oansenlig mängd hedersrelaterade ärenden som handläggs inom polismyndigheten. Det är således helt korrekt att utveckla särskild utredningsmetodik och utbildningar inom området.

Bristen på statistik får också praktiska konsekvenser utredningsmässigt. Det faktum att det inte finns tillgänglig statistik påverkar till exempel de utbildningsinsatser som görs inom polismyndigheten. Kan man inte peka på ett underlag så kan det inte heller motiveras att det finns ett behov av att utbilda utredare eller yttre personal. Idag finns inte heller uppgifter om var de hedersrelaterade ärendena är vanligast förekommande. I den nya

polisorganisationen framhålls det att resurser skall finnas där det behövs. Även för denna bedömning hade statistikuppgifter varit ovärderliga. Med allra största sannolikhet är inte problemet med hedersrelaterat våld lika stort i hela landet, utan är samlat till de större städerna. I denna uppsats framkommer till exempel att Malmös familjevårdsenhet hanterar ett förhållandevis stort antal ärenden i brott i nära relation där en hög andel har annan etnisk bakgrund än svensk. Jag är benägen att med anledning av detta dra slutsatsen att förekomsten av hedersrelaterat våld i Malmö är relativt hög. Resurser för utbildning kring hedersrelaterat våld skulle därför exempelvis kunna prioriteras till Malmö.

En nationell kvantitativ studie utförd av Brå behövs för att kunna få en uppfattning om antal utsatta. För att Brå skall ha möjlighet att kontinuerligt följa statistiken behöver de också en annan möjlighet till sökning än hot och riskbedömningsverktyget Patriark och fritextsökningar. För att detta skall kunna göras behövs en markör i polisens anmälningsystem, likt den man använder sig av vid hatbrott. En sådan markör behövs också för att polisen snabbt skall uppmärksamma att det kan vara fråga om ett hedersrelaterat brott, att Bosam skall få ärendet skickat till sig för snabbare hot- och riskbedömning och för att åklagaren skall överta FU-ledningen snarast möjligt.

6.2 Utbildning och utredningsmetodik

Den utbildning i hedersrelaterat våld som idag finns tillgänglig för alla poliser är den grundutbildning som ges på polishögskolan. Den består idag av ett delmoment i kursen våld i nära relation. Jag har endast kunnat hitta att hedersrelaterat våld ingår i kursplanen på en av utbildningsorterna. Det har också varit svårt att få svar på hur utbildningen ser ut på de olika utbildningsorterna. Det hade självfallet varit önskvärt att det fanns någon form av likriktning och tydlighet i grundutbildningen i detta moment. Med tanke på regeringsuppdraget som polismyndigheten har haft att höja kompetensnivån inom området anser jag att det är nödvändigt att grundutbildningen åtminstone innehåller nödvändig utbildning för att nyutexaminerade poliser ska kunna utföra korrekta förstahandsåtgärder. Det kommer inte att erbjudas någon fortbildning inom ämnet direkt när de är färdigutbildade utan de förväntas kunna jobba direkt med dessa ärenden.

Det finns idag ingen vidareutbildning specifikt om hedersrelaterad brottslighet inom polisen utan istället ges en fördjupad kurs i våld mot närstående där hedersrelaterat våld ingår som ett delmoment. Hur många av de utredande poliserna som har gått denna kurs har jag inte lyckats få fram uppgifter om. Enkätundersökningen visar att det var ytterst få av de utredande poliserna i Malmö som hade gått denna vidareutbildning.

Att de hedersrelaterade brotten ingår som ett delmoment i kursen våld mot närstående får antas vara rimligt i proportion till det uppskattade antal anmälningar som vi har kännedom om idag, men delmomentet skulle kunna

utökas från en halvdag till en eller två heldagar för att kunna få med även utredningsmetodik i utbildningen, vilket inte ingår idag.

Grundutbildningen på polisprogrammet innehåller i dagsläget enligt mig inte en tillräcklig grund för att kunna upptäcka eller utreda hedersrelaterade brott och hittills har de resurser polismyndigheten lagt på vidareutbildning inom hedersrelaterad brottslighet riktats till en central eller regional nivå. Detta har bland annat gjorts på grund av uppfattningen att hedersrelaterade brott så sällan kommer till polisens kännedom att en rimlig kunskapsnivå är svår att upprätthålla hos vanliga utredare. Utbildning och kunskap om metodik har därför samlats hos kontaktpersoner och nationellt team och inte hos utredarna på de enheter som handlägger ärendena eller hos den yttre personal som tar upp anmälningarna i det akuta skedet.

Min slutsats är att detta är felaktigt av flera anledningar. Det har flertalet gånger av Brå och polismyndigheten konstaterats att det viktigaste i utredningar är korrekta förstahandsåtgärder. Detta är också en av grundpelarna i polisens nationella utredningsdirektiv (PNU). För att korrekta förstahandsåtgärder skall kunna vidtas krävs en grundläggande kunskap om brottsligheten samt utredningsmetodiken kopplat till det. Det som riskeras är annars att de i de här ärendena så viktiga bevisen inte säkras. Missas dessa initialt i en utredning går inte det att reparera senare i utredningsskedet. De resurser som tagits i anspråk på att utbilda nationella resursteam och regionala kontaktpersoner borde istället läggas på att vidareutbilda de utredare som handlägger brotten. Fler korrekt utförda förstahandsåtgärder kommer att ge en högre personupplösning. Om kunskapen endast skall finnas hos nationell resursgrupp, regionala kontaktpersoner eller FU-ledare bör dessa inte bara finnas kända och tillgängliga utan det borde vara ett krav att de kopplas in omgående i hedersrelaterade ärenden för att kunna ge korrekta direktiv om förstahandsåtgärder. Detta anser jag vara nästintill omöjligt att uppnå. Det skulle i så fall krävas av en sådan resursgrupp att de bedrev en jourverksamhet. Problemet med att det ändå först måste uppmärksammas att ärendet är hedersrelaterat för att de skulle kopplas in kvarstår också. Att brottet har begåtts i en hedersrelaterad kontext är det endast poliser på plats som kan se eller utredande poliser som kan läsa sig till med hjälp av att de har kunskaper inom ämnet. Därför vidhåller jag att en nödvändig kunskapsbas för poliser i yttre tjänst och utredande poliser är nödvändig. Jag kan däremot se en vinst i att behålla en regionalt ansvarig för hedersrelaterade brott som kan upprätthålla spetskompetens och utveckla metodstöd och utbildningar

Med polisområde Malmö som exempel går det också att statistiskt se att anmälan oftast tas upp av den yttre personalen. Enkätunderlaget, om än något osäkert på grund av mängd, ger också en bild av att de hedersrelaterade ärendena inte är helt ovanliga, men att den utredande personalen varken har utbildning för att hantera dessa ärenden eller har kännedom om de nationella och regionala satsningar som gjorts för att ha

stödersurser tillgängliga i dessa ärenden. Inte heller kände man till de metodstöd som fanns tillgängliga på intranätet.

Vid hedersrelaterad brottslighet som vid all annan brottslighet går skyddet av målsägande före de brottsutredande åtgärderna. Även om uppsatsen inte är tänkt att behandla skyddsaspekterna skall ändå konstateras att det de senaste åren har gjorts mycket gällande skyddsaspekterna av målsäganden. Man jobbar med hot- och riskbedömningar och man är medveten om vikten av att målsägande känner sig trygg för att den fortsatta utredningen skall fungera. Vikten av att olika aktörer som skola, socialtjänst och rättsmedicin har ett väl fungerande samarbete har uppmärksamats och man har jobbat mycket på att detta samarbete skall utvecklas. I Malmö fungerar samarbetet särskilt bra, mycket tack vare att man har ”Koncept Karin” som är en samverkan mellan polis och socialtjänst som också är samlokaliserade.

Min uppfattning är att de utredande åtgärderna har kommit i skymundan på grund av de visserligen viktiga skyddsåtgärderna. Att utreda brotten och nå en personuppklaring/lagföring är ett av polisens viktigaste mål och det brottsutredande arbetet måste hamna mer i fokus. En balans mellan skydd/bemötande/ brottsutredande arbete måste finnas för att kunna nå en högre personuppklaring för dessa brott.

Generellt har det både från åklagare och utredande poliser uttryckts ett behov av mer praktiska råd i samband med utredningarna. Lättillgängliga metodstöd är därför önskvärt. I det befintliga metodstödet från Rikspolisstyrelsen anser jag att det finns mycket praktiska råd kring själva utredningsarbetet som stämmer väl överens med forskning inom området. Det som är problematiskt är att metodstödet inte är känt och därför inte används. De som bör ha kännedom om var polisens metodstöd finns är de polisiära förundersökningsledarna som sedan skall kunna vidareförmedla detta till de utredande poliserna.

Det metodstöd och de handböcker som finns tillgängligt för poliser bör hållas uppdaterat. Jag anser inte att den handbok som finns tillgänglig idag återspeglar statistiken och typen av brott på ett korrekt sätt. Det är oerhört viktigt att metodstöd och handböcker speglar verkligheten. Det ligger en fara i att hedersrelaterade brott framställs som att det handlar om mord, könsstympling eller blodshämnd när de brott som i realiteten är vanligast är ofredande, olaga hot och ringa misshandel. Om polisens föreställning om hedersrelaterat våld är att det är grova brott, är risken stor att poliser missar att en ringa misshandel är hedersrelaterad. En parallell kan dras till hur polisen fick utbilda och implementera arbetsmetoder för att jobba med grov kvinnofridskränkning. Det är även där fråga om var för sig ibland bagatellartade brott, som när de utgör en del i en upprepad och systematisk kränkning kan få ett annat straffvärde. Samma synsätt bör finnas kring den hedersrelaterade brottsligheten. Det är oftast fråga om mindre grov brottslighet, men metoden att jobba ska innefatta att se en helhetsbild och även utreda motiven till gärningarna. Det behövs göras mycket tydligt på

polisens hemsida, intranät och i utbildningsmaterial samt metodstöd vilken typ av brottslighet som är den statistiskt mest vanliga.

Det har också föreslagits att polisen skall utnyttja externa aktörer som kunskapsbank. Länsstyrelsen Östergötland har exempelvis byggt upp ett eget kompetensteam inom hedersrelaterat våld. Polisen bör enligt mig bli bättre på att använda sig av extern expertis då det är orimligt att hålla den kunskapsnivån internt. Däremot är det viktigt att särskilja den generella kunskapen om problematiken från den brottsutredande kunskapen. Till exempel skall det metodstöd som polis och åklagare använder sig av i utredningssammanhang vara utformat av åklagar- och polismyndigheten. Frågeformulär som är avsedda för socialtjänst eller skola skall inte användas då till exempel frågor till den utsatta i dessa manualer ofta är ledande och har ett annat syfte.

6.3 Samverkan med åklagare

Samverkan med åklagarna ser olika ut i olika regioner beroende på hur regionen/polisområdet utreder brott i nära relation. Generellt kan sägas att det förordas ett nära samarbete med åklagarna.

De hedersrelaterade brotten bör ha en tydlig förundersökningsledning. För att brotten skall kunna lagföras med de straffskärpande reglerna krävs som tidigare nämnts att man säkrar all stödbevisning.

Förutsättningen för att åklagarna skall kunna utföra detta jobb är att de blir medvetna om att det kan finnas ett hedersrelaterat motiv. Återigen är det av yttersta vikt att polisiär personal har tillräcklig kunskap för att uppmärksamma ett hedersrelaterat brott och att en markör finns i anmälanssystemet för att det skall gå att följa ärendet genom rättskedjan. En fråga som kan ställas är om den polisiära förundersökningsledningen bör vara tydligare i dessa ärenden innan åklagaren tar över. Som det ser ut idag har poliser på plats och de utredande poliserna ett stort ansvar fram till dess att ärendet blir åklagarlett. En möjlighet att jobba med hedersrelaterade ärenden skulle kunna vara att införa ett krav på att poliser på plats ringer in till polisiär förundersökningsledare för att stämma av att alla förstahandsåtgärder är korrekt utförda. Detta förutsätter i så fall att den polisiära FU-ledaren har en högre kompetensnivå inom området än vad poliserna på plats har för att det skall finnas en vinst i kvalitet. Till exempel är det faktum att endast en sjättedel av de kvinnor som hade synliga skador fick sina skador dokumenterade anmärkningsvärt. Den siffran borde kunna vara högre och fråga är om det bör till en kvalitetskontroll i form av tydligare FU-ledning för att höja den siffran.

Vid ett hedersrelaterat brott bör åklagaren i ett tidigt skede av utredningen formulera en gärningsbeskrivning. Detta för att det skall bli tydligt för de

utredande poliserna att utredningen även i vissa fall ska visa på en eventuell motivbild. Det bör också ges tydligare direktiv om att utreda eventuellt medgärningsmannaskap.

De hedersrelaterade brotten består ofta av flertalet brottsliga handlingar under en längre tid. Det finns många likheter med grov fridskränkning. Brotten består ofta av olaga hot, olaga tvång och olaga frihetsberövande. Brå har konstaterat att polisen kan bli bättre på att ge en helhetsbild av den utsattas situation. Åklagarna bör i samarbetet med polisen vara uppmärksamma på vilka fler brott som kan rymmas i målsägandes förhör. I ett tätt samarbete med åklagaren där brottet har identifierats som hedersrelaterat torde detta vara lättare att genomföra. I polisområde Malmö har familjevåldsenheten arbetat med att åklagare finns på plats en gång per dag och det arbetssättet underlättar de diskussioner som bör finnas mellan utredande polis och åklagare i dessa ärenden.

6.4 Organisation

Att hedersrelaterade brott utreds och katalogiseras som ”brott i nära relation” har inte ifrågasatts i någon av de utredningar jag har tagit del av och jag ser inte heller någon anledning att det skall göras. Hedersrelaterad brottslighet tillhör oftast enligt den definition polisen har av brott i nära relation denna kategori brott. Det som skall uppmärksammas är att det finns behov av en särskild utredningsmetodik då de utredningsmässiga svårigheterna kan se något annorlunda ut i dessa ärenden. Brottnas olika karaktär gör att olika brott är mer eller mindre svårutredda och tar olika resurser i anspråk. Jag anser att man bland annat bör ta stor hänsyn till vilka utredningsmässiga resurser som generellt tas i anspråk när det skall bestämmas var i polisorganisationen brottet skall utredas. Hedersrelaterad brottslighet tar i stort sett samma resurser i anspråk som våld i nära relation i övrigt.

Då polismyndigheten är under omorganisation är det i dagsläget inte med säkerhet fastställt vilken organisatorisk nivå de olika funktionerna kommer att ligga på. Jag kommer därför inte att förorda huruvida hedersrelaterade brott bör utredas på lokalpolisområdesnivå eller polisområdesnivå. Jag är däremot övertygad om att en utredningsmässig vinst finns i att brotten organisatoriskt hamnar på samma nivå som de funktioner eller resurser som behövs användas för utredningen av brottet. Dessa resurser är exempelvis Bosam, tekniker och analytiker. Min bedömning är att våld i nära relation och även hedersrelaterade brott är resurskrävande brott. Ärendinflödet för brott i nära relation är stort och även de hedersrelaterade brotten förekommer i den utsträckningen att det finns skäl för att ha dem på en organisatorisk nivå som ger möjlighet att lättillgängligt utnyttja de resurser som krävs för att kunna utreda brotten.

Den faktiska lokaliseringen av handläggningen av brotten bör alltså enligt min bedömning utgå från var övriga funktioner och resurser kommer att

vara placerade. Jag anser däremot inte att man bör ha ett nationellt kompetensteam utan istället lägga resurser på utbildning till utredarna som handlägger ärendet. En regionalt ansvarig bör som tidigare sagts fortfarande finnas kvar med ansvar för utbildning, statistik och metodik.

6.5 Polisens arbete, metoder och utbildning

Brå konstaterar vad gäller förstahandsåtgärderna vid de tillfällena då anmälan tas upp akut att polisen i de flesta fall håller målsägandeförhör på plats och att man tillgodoser skyddet av målsäganden. Däremot poängterar man att förhör med misstänkt inte hålls i den utsträckning det är möjligt. Jag vill hävda att detta inte med självklarhet är en brist. Det kan av flera anledningar finnas en vinst i att vänta med att hålla förhör med misstänkt. Att ställa fel frågor i inledningen av en förundersökning kan riskera att röja bevisning eller möjlighet att få en bra berättelse från den misstänkte senare under utredningen när mer bevisning har samlats in. En fri berättelse av den misstänkte efter ett eventuellt gripande anser jag bör vara huvudregeln. Detta förhör är det s.k. ”24:8 förhöret”⁸² som hålls för att åklagaren skall kunna ta ställning till ett eventuellt anhållande.

Brås rapport visar också att polisens dokumentation av brottsplatsen oftast är god och i enlighet med de metodstöd som finns. Däremot missar polisen ofta att skriva in i anmälan fritext att brottet är hedersrelaterat och framförallt varför man anser att det är det. I dagsläget är fritexten enda sättet att markera att ärendet är hedersrelaterat. Görs inte detta och anges inte skälen till varför man anser det vara hedersrelaterat finns inte detta någonstans när ärendet sedan hamnar på utredande enhet och åklagaren tar över som förundersökningsledare. Återigen anser jag det av vikt att det förs in en markör i anmälanssystemet liknande den för hatbrott. Även om en sådan markör införs är det också viktigt att de avrapporterande/anmälade poliserna anger skälen till varför brottet anses hedersrelaterat. Allra helst bör detta göras i ett separat PM som följer med anmälan då själva anmälningarna vid våld i nära relation ofta hålls korta och koncisa av sekretesskäl.

Vid den fortsatta förundersökningen konstaterar Brå att det bör hållas fler förhör med både målsägande och vittne och att det i större utsträckning än idag bör hållas audio/videoförhör. Eventuella oklarheter och förklaringar av beteenden bör förhören redogöra för då detta kan påverka en trovärdighetsbedömning. Förhören skall hållas på ett sådant sätt att omständigheterna kring brottet/brotten blir klarlagda och i hedersrelaterade ärenden är det dessutom ytterst viktigt att en helhetsbild av kvinnans

---

⁸² 24:8 RB

situation fångas upp. Detta är enda möjligeten att fånga upp en eventuell motivbild och om det finns flera gärningsmän involverade.

I dessa ärenden består bevisningen ofta av målsägandes och den misstänktes utsagor. För att brottet skall anses vara bevisat bortom allt rimligt tvivel krävs någon form av stödbevisning eller att det framgår av utredningen i övrigt att den enes utsaga är mer trovärdig än den andres. Brå menar att polisen visserligen ofta hör vittnen, men inte alla vittnen man fått kännedom om. En uppgift om att polisen inte har hört alla vittnen bör ändå bedömas med försiktighet då polisen självfallet inte hör alla utan gör en bedömning av vilka uppgifter man förväntar sig att personen kan ge. Generellt kan ändå sägas att så många vittnen som möjligt bör höras med tanke på behovet av stödbevisning. Brå anser också att polisen på grund av de hedersrelaterade brotternas karaktär verkar anse att det inte finns någon större framgångsfaktor i att höra kvinnans släktingar. Brå menar att detta är fel och att det i vissa fall kan ge viktiga upplysningar om kvinnans släktingar hörs. Jag delar Brås uppfattning och menar att kvinnans egna uppgifter bör vara en av de faktorer som ligger till grund för vilka släktingar som skall höras. Hon är den som har bäst kännedom om hur relationerna inom familjen är och det bör utredande polis vara lyhörd för. Alla möjligeter till stödbevisning bör bli uttömda och i det ryms även förhör med kvinnans släkt.

Vid hedersrelaterade brott, precis som vid brott i nära relation i övrigt, är det vanligt att målsäganden någon gång under förundersökningen inte vill medverka. På grund av detta är det oerhört viktigt att dels hålla audio/videoförhör och många vittnesförhör, men också att man säkrar all annan stödbevisning som finns. Brås uppgift om att det endast var en sjättedel av kvinnorna med synliga skador som fick sina skador dokumenterade är därför anmärkningsvärd. Att det finns en skada kan utgöra ett självständigt bevis, men också styrka en utsaga. Alla skador bör därför noggrant dokumenteras – både målsägandes och misstänkts. Helst bör detta dokumenteras i ett rättsintyg, men med risk för att målsägande inte ger sitt tillstånd till detta när det blir aktuellt, ofta efter en eller ett par dagar, är det av vikt att poliserna om möjligt med målsägandes tillstånd tar egna foton och med ord beskriver skadan i anmälan. Detta även om det är en ringa skada. Det är viktigt att en kvalitetsgranskning sker av anmälningarna där det kontrolleras att dessa åtgärder blivit vidtagna. Denna kvalitetsgranskning bör göras av polis i arbetsledande befattning.

Brå har konstaterat fyra framgångsfaktorer för utredningar av brott i nära relation:

- Det finns något vittne som ger stöd till att det anmälda brottet har begåtts
- Målsäganden deltar i utredningen
- Det finns en dokumenterad skada
- Den misstänkte medger gärningen helt eller till viss del

Vid hedersrelaterad brottslighet är det ovanligare med en dokumenterad skada samt att den misstänkte erkänner. Jag är dock av övertygelsen att polisens dokumentation av skador kan öka genom tydliga direktiv att så skall ske samt den kvalitetskontroll som nämnts.

Det faktum att den misstänkte sällan erkänner gör också att brotten blir svårare att bevisa. Utredningen måste därför än mer lägga fokus på övrig bevisning. Vittnesförhör och dokumenterade skador är de allra viktigaste. Det skall dock inte glömmas bort att det vid vissa tillfällen, även om det är mer sällan, kan finnas annan bevisning. En brottsplatsundersökning kan utföras, blodspår kan säkras, målsägandes kläder kan undersökas och mobiltelefoner kan tömmas på samtal och sms. Återigen är de omständigheter som kan styrka en utsaga av vikt även om det inte är ett självständigt bevis.

Utifrån Brås rapporter⁸³ anser jag sammanfattningsvis att det finns områden där polisens förstahandsåtgärder och utredningsåtgärder under förundersökningen kan förbättras. De viktigaste förbättringsåtgärderna kan sammanfattas i 5 punkter:

- Tidig och noggrann dokumentation av skador även om de är ringa. Även av misstänkts eventuella skador.
- Tidigt säkrande av stödbevisning som t.ex. samtalslistor och sms
- Markering av att ärendet är hedersrelaterat i anmälan. En markör bör införas i systemet och anmälanupptagande polis bör utveckla skälen till varför man anser att ärendet är hedersrelaterat i ett PM.
- Ett tidigt ingående förhör med målsägande som även fångar upp målsägandes livssituation och ger en helhetsbild.
- Fler vittnesförhör, även med släktingar

Genom den intervju som utfördes med utredande personal i Malmö blev det tydligt att det finns ett problem i att den kunskap som finns inom polismyndigheten kring hedersrelaterade brott inte når de poliser som är tänkta att jobba med brotten. De hade ingen kännedom om vart de skulle vända sig för att få stöd och de visste inte heller var handböcker eller metodstöd stod att finna. Detta bör vara en enkel sak att åtgärda. Den informationen bör vara tydlig och lättillgänglig och ansvaret bör utgå ifrån den som är regionalt ansvarig ut till de polisiära förundersökningsledarna och sedan till de utredande poliserna.

6.6 Rättslig reglering

Utöver den rättsliga reglering som gäller för varje specifikt brott är det av intresse att titta på medverkansregler, beviskrav och straffmätning.

---

⁸³ Brå rapport 2012:1 *"Polisens utredningar av hedersrelaterat våld"*, Brå rapport 2008:25, *"Polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relation"*

Min uppfattning är att det inte tydligt nog jobbas med de rättsliga möjligheter som finns. I hedersrelaterade ärenden är det till exempel vanligt att målsäganden har tvingats begränsa sitt livsutrymme genom att inte få bestämma över sitt utseende, inte få ha pojkvän, tvingats stanna inne på sitt rum eller i hemmet genom våld eller hot om våld. Olaga tvång är trots detta nästan aldrig uppsatt som brottsmisstanke. Anledningen till detta är att specifika frågor om hur förtrycket ser ut inte ställs av de utredande poliserna.

Olaga hot är också vanligt förekommande, men i vissa fall är dessa subtila och ibland underförstådda. Ibland sker de genom en symbolik som det kan vara svårt att uppmärksamma om kunskap om vad de innebär inte finns. Det förekommer i hedersrelaterade ärenden att kvinnor får sina telefoner kontrollerade. Trots uppgifter om detta har det av polisen inte tagits upp någon anmälan och inte heller har en sådan uppgift under förhör lett till kompletterande frågor. Detta kan bero på att poliserna saknar kunskap om att detta kan rubriceras som brytande av telehemlighet

Dessa exempel är ytterligare skäl till att utredande poliser bör ha en tillräcklig kunskap för att kunna ställa rätt frågor och uppmärksamma sådana typer av hot och brott som kan förekomma i dessa ärenden.

Polisen, i samverkan med åklagarna bör tydligare utreda möjligheten att det kan förekomma fler gärningsmän. Poliserna bör ställa så pass omfattande frågor vid förhören i dessa ärenden att detta klarläggs. Det är sedan åklagrens bedömning och beslut huruvida ytterligare personer skall föras upp som skäligen misstänkta och ge fortsatta, tydliga utredningsdirektiv.

Uppsatsen visar tydligt att detta är svåra ärenden att jobba med i bevishänseende. Det är inte tillräckligt med bara målsägandes utsaga utan det krävs ytterligare noggrannhet för att hitta de bevis eller den stödbevisning som finns.

Med tanke på att polisen enligt Brå inte i tillräcklig mån dokumenterar skador och inte heller håller tillräckligt ingående förhör som visar en helhetsbild anser jag att det finns en utvecklingsmöjlighet för att öka utredningarnas robusthet och därmed möjligheten att visa på en målsägandes trovärdighet. Dokumenteras fler skador kommer stödbevisningen att öka.

De straffskärpande reglerna är sällan uppe för diskussion under en utredning. Jag anser att en sådan diskussion bör föras in tidigt i de hedersrelaterade ärendena för att de utredande poliserna skall ha möjlighet att ställa frågor i förhören som rör detta. Det skulle också kunna tas upp tydligare i metodstödet att även detta bör beaktas under förundersökningen.

Det framstår som att de rättsliga möjligheter som finns att tillgå för att lagföra hedersrelaterade brott inte utnyttjas till fullo. Redan när misstanke

om brott uppstår skulle fler och andra rubriceringar kunna användas. Då de hedersrelaterade brotten ofta handlar om flera, mindre allvarliga brott är det av vikt att man kan identifiera brotten, samla ihop dem och ge dem ett högre straffvärde i och med att de kan vara ett led i upprepade och systematiska kränkningar. Det finns också ett stort utrymme för förbättringar i arbetet med att identifiera och lagföra fler gärningsmän. Så är också fallet med att jobba mer aktivt med de straffskärpande reglerna under förundersökningen.

6.7 Avslutande kommentarer

Forskningen som finns inom området hedersrelaterat våld är idag gedigen. Regeringen har gjort satsningar för att höja kvaliteten och effektiviteten inom rättsväsendet avseende hedersvåld. Dåvarande rikspolisstyrelsen har genomfört utbildningar, informationskampanjer och lagt förslag på expertteam som skall arbeta med hedersrelaterad brottslighet. Det är alltså inte föresatser eller kunskap som saknas. Min uppfattning när jag började skriva uppsatsen var att det trots detta saknades en metodik och kunskap i det faktiska arbetet med hedersrelaterad brottslighet. Denna uppfattning har under uppsatsens gång inte ändrats. Bilden av att kunskapen finns, men inte når fram och hamnar på en korrekt plats har istället blivit tydligare.

Min uppfattning är att kunskapen och metoderna inte når den sista biten ut till de som utreder brotten. Detta beror på flera orsaker. En av dem är att utbildning inte ges till rätt personer. En annan är att metodstöd och handböcker inte hålls tillräckligt uppdaterade. Istället riskerar de att ge en felaktig bild av vad hedersrelaterad brottslighet består av. I och med att man misslyckats med att klargöra var metodstöd och handböcker finns tillgängliga gör det att dessa inte nyttjas, trots att de finns. Likaså har det gjorts en enligt mig felaktig satsning på att förlägga kompetensen centralt i en resursgrupp. Ytterligare en anledning till att arbetet med hedersrelaterad brottslighet inte sker optimalt är att lagstiftningen inte utnyttjas i den utsträckning som skulle kunna vara möjligt. Fler brottsrubriceringar skulle kunna användas och de straffskärpande reglerna kan användas tydligare och jobbas aktivt med redan under förundersökningsstadiet.

Jag är med anledning av detta övertygad om att det finns en förbättringsmöjlighet avseende polisens rutiner och metodik i arbetet med hedersrelaterad brottslighet som kan ge en synbar effekt på uppkläringen av brotten.

Bilaga A

Enkät angående hedersrelaterat våld.

1) Känner du till begreppet hedersrelaterat våld

Ja   Nej

2) Om ja, vet du hur polisen definierar hedersrelaterat våld?

Ja   Nej

3) Om ja, redogör för den definitionen med egna ord nedan

4) Hur får du reda på att ett ärende som du blir handläggare till är hedersrelaterat?

5) Vidtar du några speciella åtgärder om du misstänker att ärendet är hedersrelaterat?

Ja   Nej

6) Om ja, vad vidtar du för åtgärder?

7) Har du, vad du vet, handlagt något ärende under det senaste året som, enligt din bedömning, varit hedersrelaterat?

Ja   Nej

8) Om ja, hur många?

9) Har du fått någon speciell utbildning avseende hedersrelaterat våld?

Ja

Nej

10) Har du vetskap om vart du skall vända dig inom polisens organisation för att få hjälp med frågor som rör hedersrelaterat våld?

Ja

Nej

11) Om ja, vart vänder du dig då?

12) Vad har du för tjänst? (t e x. spanare, utredare, polis, civilanställd)

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Wikan, Unni *Om heder*, 2009,
Kvinnoforum "*Manual Honour related violence*", 2005
Dahlström, Strand, Westerlund "*Brott och påföljder*", 2014

Offentligt tryck

SOU 2014:49, "*Våld i nära relationer-en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete*"
Regeringens skr. 2007/08:39, skr. 2009/10:229
Prop. 1998/99:145, "*Ändring av fridskränkingsbrotten*"
Prop. 2012/13:108, "*Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning*"
Prop. 1997/98:55, "*Kvinnofrid*"

Övrigt

NCK Rapport - "*Kunskaps- och forskningsöversikt om hedersrelaterat våld och förtryck*"
Brå rapport 2014:13, "*Hatbrott 2013*"
Brå Rapport 2012:1, "*Polisens utredningar av hedersrelaterat våld*"
Brå rapport 2008:25, "*Polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relation*"
Brå rapport 2013:8, "*Utvärdering av koncept Karin*"
Kursplan polisutbildningen Linnéuniversitetet, Växjö
FN, Ekonomiska och sociala rådet , E/CN.4/1999/68, 10 Mars 1999,
"*Violence against women in the family*"

Nationella myndighetsdokument

Genomförandekommittén för nya polismyndigheten Ju 2012:16, "*Beslut om huvuddragen i den nya Polismyndighetens detaljorganisation*" beslut 14 maj 2014
Länsstyrelsen i Västmanlands län, handbok "*Förtryck och våld i hederns namn*"(2006)
Polismyndigheten, "*Anvisningar för Polismyndighetens verksamhetsplanering, uppföljning för 2015 – 2016 och budgetfördelning för 2015*"
Polismyndigheten Skåne, Områdesföreskrift 130107
Rikspolisstyrelsen, "*Hedersnormer och hedersrelaterat våld 2009*"
Rikspolisstyrelsen 2007, "*Hedersrelaterad brottslighet – metodstöd*"
Rikspolisstyrelsen "*Slutredovisning av regeringsuppdrag IJ2007/349/JÄM, IJ2007/2249/JÄM*"
Stockholms stad (2009), *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad. Oskuld och heder. En undersökning av pojkar och flickor som lever*

*under hedersrelaterad kontroll i Stockholms stad – omfattning och karaktär.
Rapport 2009 del 2*
Åklagarmyndigheten, handbok, "Hedersrelaterat våld"
Utvecklingscentrum Göteborg december 2006 (Bilagorna 2 och 3
uppdaterade juni 2014)
Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum 2013, "Förstudie angående
hedersproblematik vid brott i nära relation"

Elektroniska källor

Amnesty. se, <http://www.amnesty.se/vad-gor-vi/kvinnors-rattigheter/hedersmord/> , Hämtad 2013-02-22

Bra.se, <http://bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2012-04-27-brott-i-nara-relationer-ska-kartlaggas.html>, hämtad 2013-03-06

Bra.se, <http://www.bra.se/bra/forebygga-brott/vald-i-nara-relationer.html> , Hämtad 2013-03-06

Bra.se <https://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2015-01-15-anmalda-brott-2014---preliminar-statistik.html> , hämtad 2015-06-01

Intervjuer

<http://www.aklagare.se/Aklagarens-roll/Forundersokningen/Polis-eller-aklagare/>, hämtad 2015-06-10

Rättsdatabas, Zeteo, Norstedts juridik. Lagkommentar

Intervjuer

Martin Permén, Rikspolisstyrelsen, Polisavdelningen enheten för utredning och lagföring

Polisens utvecklingsavdelning Stockholm

Rättsfallsförteckning

NJA 1963s. 574

NJA 1980s. 725

NJA 1992s. 446

NJA 2009 s. 447 I och II

NJA 2010 s. 671